

Voortgangsrapportage wolf medio mei-medio oktober 2024 inclusief jaaroverzicht 2024 en overzicht 2015-2024

Samenvatting

Deze voortgangsrapportage gaat uitgebreid in op de activiteit van wolven in Nederland in de periode van medio mei tot medio oktober 2024. Daarnaast geeft deze rapportage een aantal jaarcijfers over de monitoring en schadeafhandeling in 2024 en een overzicht van de ontwikkeling in cijfers over de periode 2015-2024.

In Nederland leven momenteel 11 wolvenroedels, een solitaire wolvin en doorlopend enkele zwervende wolven. Niet al deze wolven worden elke periode met DNA aangetoond. In de periode van medio mei tot medio oktober 2024 zijn in Nederland in totaal 56 verschillende wolven genetisch aangetoond. Daarvan zijn 13 wolven voor het eerst aangetroffen in Nederland. De overige 43 wolven zijn al eerder in Nederland aangetoond met DNA. Dit zijn gevestigde wolven of zwervende wolven zonder een vast territorium.

Wolven gedood door soortgenoot

In de afgelopen periode zijn drie wolven een natuurlijke dood gestorven. Bij twee van die wolven (GW4005m en GW3012f) zijn bij de sectie bijtsporen aangetroffen. Het lijkt erop dat deze wolven zijn gedood door een soortgenoot. Het is voor het eerst dat dit in korte tijd twee keer in Nederland wordt vastgesteld. Wolven staan geen vreemde soortgenoten toe in hun territorium. Een mogelijke verklaring voor het doden van een soortgenoot is onderlinge concurrentie en competitie tussen territoriale roedels.

Nakomeling uit 2019 nog aanwezig op de Noord-Veluwe

Het wolvenpaar GW893m en GW998f is sinds 2019 samen actief op de Noord-Veluwe, de wolvin is zelfs al vanaf de zomer van 2018 aanwezig in dit gebied. Het ouderlijke wolvenpaar is inmiddels aardig op leeftijd; ze zijn minimaal zeven à acht jaar oud. Een wolf in het wild wordt gemiddeld zes jaar oud. Het paar heeft sinds 2019 elk jaar welpen gekregen. In 2019 werd wolf GW1428m in dit territorium geboren. Deze nakomeling is minimaal vijf jaar en verbleef in de afgelopen periode nog steeds in of rondom het leefgebied van zijn ouders.

Voor het eerst nakomeling Zuidoost-Veluwe aangetoond

Op de Zuidoost-Veluwe is een roedel gevestigd. Op wildcamerabeelden zijn de afgelopen periode maximaal zes wolven tegelijk gezien. Voor het eerst sinds deze roedel jongen kreeg (in 2023) is een nakomeling van deze roedel met DNA bevestigd: wolvin GW4507f. Zij is een nakomeling van het hier gevestigde wolvenpaar: wolvin GW2363f en wolf GW1889m. Daarmee is met zekerheid aangetoond dat deze wolven een paar hebben gevormd en de ouders zijn van deze roedel.

Overzicht 2024 en 2015-2024

De voortgangsrapportage geeft een jaaroverzicht van de wolf in Nederland over 2024. Dit is samengesteld op basis van de cijfers van monitoring en schade aan landbouw(huis)dieren. Daarnaast gaat deze rapportage in op de ontwikkeling in deze cijfers sinds de terugkeer van de wolf in Nederland in 2015.

Wolven aangetoond met DNA

In 2024 zijn 73 verschillende wolven met DNA aangetoond in Nederland. Een deel daarvan werd in dat jaar voor het eerst vastgesteld in Nederland en een deel is al eerder in Nederland aangetoond met DNA. Dit zijn voornamelijk gevestigde wolven en hun nakomelingen. Sinds de start van de registratie van wolven in Nederland zijn 158 verschillende wolven geïdentificeerd. Van deze wolven is ongeveer twee op de drie een mannetje. In 2024 zijn er 23 dode wolven geregistreerd in Nederland, sinds 2015 zijn dat er 52. De meerderheid van deze wolven kwam om in het verkeer.

Wolven op de Noord-Veluwe

In het eerste wolvenleefgebied in Nederland, op de Noord-Veluwe, zijn de afgelopen zes jaar minimaal 32 welpen geboren. 31 van die nakomelingen zijn in beeld gebracht via DNA. Daaruit blijkt onder andere dat zes nakomelingen een eigen territorium hebben gevonden in Nederland, vijf wolven in Nederland zwerven of naar het buitenland zijn getrokken en 11 nakomelingen zijn overleden.

Waarnemingen en schade

In 2024 heeft het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12 2.380 zekere wolvenwaarnemingen vastgesteld, sinds 2015 zijn dat er 8.454. Dit werd voornamelijk gedaan aan de hand van (wildcamera)beelden en DNA-materiaal zoals uitwerpselen.

In 2024 is 770 keer wolvenschade op landbouwhuisdieren aangetoond met DNA-onderzoek. Sinds 2015 is 1.828 keer wolvenschade aangetoond of was wolvenschade niet uit te sluiten. De prooidieren waren in veruit de meeste gevallen schapen. De meeste aanvallen vonden plaats in de winterperiode. In de meerderheid van de gevallen was er geen sprake van preventieve maatregelen zoals beschreven in de [Faunaschade PreventieKit Wolven \(FPK\)](#).

Dataperiode medio mei-medio oktober 2024

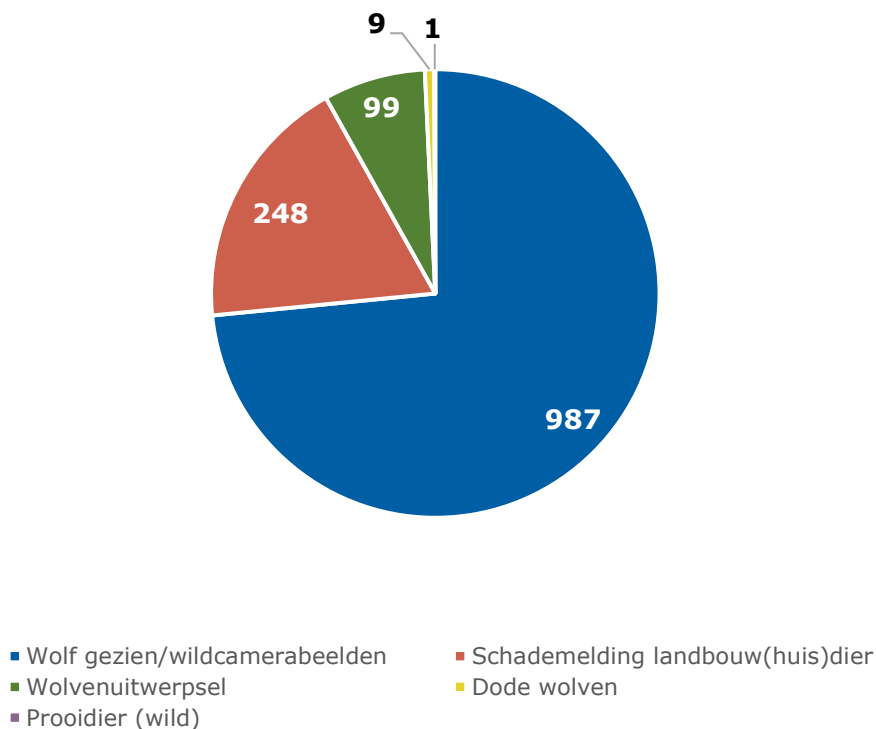
Meldingen monitoring

In de periode van medio mei tot medio oktober 2024 ontving BIJ12 2.529 meldingen van (vermoedelijke) waarnemingen van wolven. Bij 1.344 meldingen is op basis van bewijsmateriaal, zoals beeldmateriaal of DNA-onderzoek op een uitwerpsel, bevestigd dat het daadwerkelijk om een wolf ging. Van de overige 1.185 meldingen kon niet worden vastgesteld of dit een wolf betrof.

Onderstaand diagram geeft een overzicht van de bij het Wolvenmeldpunt binnengekomen zekere wolvenwaarnemingen per type waarneming. Daarnaast zijn in het diagram ook schademeldingen opgenomen. Bij 240 schademeldingen kon met DNA worden aangetoond dat het om wolf ging. Bij acht gevallen was DNA-analyse niet mogelijk maar was na nadere beoordeling wolf niet uit te sluiten.

Verhouding type zekere wolvenwaarnemingen 18 mei - 15 oktober 2024

Dit betreft de meldingen die bij het Wolvenmeldpunt zijn
binnengekomen

Het diagram geeft een beeld van de zekere wolvenwaarnemingen die bij het Wolvenmeldpunt zijn binnengekomen in de periode medio mei tot en met medio oktober 2024, aangevuld met schademeldingen. [Bekijk hier de interactieve versie van dit diagram.](#)

Meldingen veeschade

BIJ12 ontving in de afgelopen periode 304 meldingen van [vermoedelijke wolvenschade aan landbouwhuisdieren](#). Tien van deze meldingen zijn niet verder onderzocht omdat bij de eerste beoordeling bleek dat het niet om [wolvenschade](#) ging, of omdat het een wildprooi of schade van buiten Nederland betrof.

De DNA-analyse toonde in 240 gevallen aan dat het om wolvenschade ging. Daarnaast werd 26 keer het DNA van hond aangetoond. In 22 gevallen gaf de analyse geen resultaat en in zes gevallen was DNA-afname of -analyse niet mogelijk. Die meldingen zijn of worden nader beoordeeld op basis van veldbezoek, locatie en schadebeeld. Van de meldingen die inmiddels nader zijn beoordeeld, was in acht gevallen predatie door wolf niet uit te sluiten.

Totstandkoming rapportage

BIJ12 coördineert de monitoring van de Nederlandse wolvenpopulatie en handelt wolvenschade aan vee af. Dat doet BIJ12 namens de gezamenlijke provincies.

Deze voortgangsrapportage is tot stand gekomen met medewerking van de Zoogdiervereniging (monitoring Wolvenmeldpunt), Wageningen University & Research (WENR, DNA-analyses), Dutch Wildlife Health Centre (DWHC, pathologisch onderzoek) en het CEwolf-consortium (Centraal-Europese wolvenpopulatie, internationale uitwisseling genetische data).

Dataperiode 18 mei-15 oktober 2024

Het eerste deel van deze rapportage geeft een uitgebreid verslag van de activiteit van wolven in Nederland over de periode van 18 mei tot en met 15 oktober 2024. Van deze periode is genetische informatie op individuniveau beschikbaar, waardoor van verschillende wolven de aanwezigheid op een bepaald moment beschreven kan worden. Concreet is de informatie gebaseerd op de onderstaande gegevens:

- Uitslagen van **soort-** en **individubepalingen** van DNA-monsters die zijn verkregen via monitoring en schadeafhandeling in de periode 18 mei tot en met 15 oktober 2024;
- Overige bevestigde waarnemingen zoals verkregen uit wildcamerabeelden en gericht veldonderzoek.

Data jaaroverzicht

Naast het gedetailleerde overzicht zijn er in deze rapportage een aantal jaardata opgenomen. Deze zijn gebaseerd op informatie uit:

- De schademeldingen die in het verleden tot en met 2024 zijn binnengekomen bij BIJ12;
- Alle wolvenmeldingen uit het Wolvenmeldpunt en de gecoördineerde veldmonitoring (actieve monitoring) van 2015 tot en met 2024.

Zie een verdere toelichting op deze data het kader behorende bij het jaaroverzicht.

Bronbestanden

Zie voor alle beschikbare data de bronbestanden op bij12.nl:

- [Bronbestand bevestigde wolvenwaarnemingen](#)
- [Bronbestand bevestigde veeschade](#)
- [Bronbestand gemelde veeschade](#)
- [Bronbestand dode wolven](#)

De gebruikte bronnen bieden veel informatie maar zijn niet volledig uitputtend. Er kan meer wolvenactiviteit in Nederland zijn dan dat is vermeld in deze rapportage. [Zie voor meer informatie bij12.nl.](#)

Overzicht verspreiding wolven

Wolvenmonitoring 18 mei tot en met 15 oktober 2024

Onderstaande kaart laat zien in welke gebieden in de periode van 18 mei tot en met 15 oktober 2024 met zekerheid wolven langdurig aanwezig waren in Nederland. Via DNA-analyses zijn in een aantal gevallen de individuele wolven achterhaald. Die wolven zijn in de kaart met kleur aangegeven. In enkele gevallen was buiten de gerapporteerde periode informatie over een individu beschikbaar, deze informatie is ook weergegeven op de kaart.

[Bekijk de interactieve versie van de kaart via deze link](#) of in de onlineversie van deze voortgangsrapportage. Klik op de iconen voor meer informatie over de betreffende wolven. De kaart kan worden ingezoomd. Onder de kaart staat de betekenis van de iconen.

In de **tabel** op pagina 8 en 9 staat een overzicht van de in Nederland gevestigde wolven. Er wordt aangegeven of deze wolven de afgelopen periode zijn aangetoond met DNA. Daarnaast biedt de tabel een overzicht van de nakomelingen die de afgelopen periode genetisch zijn aangetoond. In dit overzicht staan ook de wolven die de afgelopen periode door Nederland trokken en zijn aangetoond op basis van DNA-analyses.

[Bekijk hier de interactieve versie van deze kaart.](#)

Toelichting en leeswijzer kaart

Op de kaart 'Wolvenmonitoring' zijn drie typen iconen aangegeven: een gekleurd gebied met wolf, een grijze wolf, een auto en een doorgestreepte pootafdruk.

De **gekleurde gebieden met wolf-icoon** laten zien waar wolven gevestigd zijn volgens de criteria uit het [Interprovinciaal Wolvenplan](#). Ook duiden deze gebieden aan waar zich een wolvenpaar heeft gevormd en waar in de afgelopen periode DNA-sporen van wolven zijn aangetroffen. De volgende gevestigde wolven zijn in de periode van medio mei tot medio oktober 2024 via DNA vastgesteld:

- GW2090f en GW2397m in de Drents-Friese regio;
- GW3011f en GW3250m in Midden-Drenthe;
- GW998f en GW893m op de Noord-Veluwe;
- GW2666f op de Noordoost-Veluwe;
- GW2664m en GW2668f op de Noordwest-Veluwe;
- GW2540f en GW3238m op de Midden-Veluwe;
- GW3012f (+) en GW2435m op de Zuidwest-Veluwe;
- GW3816f en GW3425m (+) in het noordelijk deel van de Gelderse Vallei;
- GW4076f en GW3237m op de Utrechtse Heuvelrug.

Verder is in het zuidwesten van de provincie Noord-Brabant ook deze periode het DNA aangetoond van GW3449f. Het territorium van deze wolvin bevindt zich voornamelijk in Vlaanderen maar overschrijdt de grens met Nederland.

Zwervende wolven zijn op de kaart aangegeven met een **grijze wolf-icoon**. Deze wolven hebben nog geen vast leefgebied gevonden en/of er is nog niet via DNA aangetoond dat deze wolven langer dan zes maanden in Nederland zijn. Het betreffen de zwervende wolven GW2563m, GW3833m, GW3880m, GW4077f, GW4097f, GW4240m, GW4242m, GW4243f, GW4401f, GW4414¹ en GW4501m. Voor zwervende wolven die langere afstanden hebben afgelegd, is op de kaart een stippellijn getrokken tussen de eerste en de laatste locatie waar de wolf via DNA is vastgesteld. Ook zijn eventuele tussenliggende plekken aangegeven waar het dier via DNA is vastgesteld. Het gaat om de wolven GW3874m, GW4243f en GW4501m. De lijn op de kaart geeft nadrukkelijk níét de werkelijke route aan die de wolf heeft afgelegd.

Een **auto-icoon** geeft aan waar een wolf is omgekomen in het verkeer. In de afgelopen periode zijn in Nederland zes wolven in het verkeer omgekomen: wolf GW3425m op de A28 bij Putten, wolf GW3695m bij Harskamp, wolf GW3826m op de A58 bij Ulvenhout en wolven GW4508m, GW4509f en GW4510f op de N310 bij Otterlo. Daarnaast is buiten de gerapporteerde periode op 9 november 2024 wolf GW4477m doodgereden op de N226 bij Leersum. Een **doorgestreepte pootafdruk-icoon** geeft aan waar een wolf vermoedelijk een natuurlijke dood gestorven is (GW4411m) of waar een wolf vermoedelijk gedood is door een soortgenoot (GW3012f en GW4005m).

Tabel gevestigde en zwervende wolven

In onderstaande tabel staat van welke wolven er op dit moment wordt vermoed dat zij gevestigd zijn in Nederland, en waar deze wolven zich (waarschijnlijk) de afgelopen periode bevonden.

Gevestigde wolven zijn de afgelopen maanden of jaren (meerdere keren) in dezelfde regio in Nederland aangetoond en verblijven daar langer dan zes maanden en/of hebben een paar gevormd. Deze wolven zijn daarom als gevestigd aangeduid in de tabel. In de regio's met gevestigde wolven wordt actief onderzoek gedaan naar sporen. In het hoofdstuk *Monitoring in de provincies* wordt meer toegelicht over deze wolven. In de tabel wordt voor eerder vastgestelde gevestigde wolven aangegeven of zij ook in de afgelopen periode met DNA zijn aangetoond. De dikgedrukte codes staan voor gevestigde wolven.

¹ Het geslacht van dit individu is onduidelijk. Het was met het beschikbare DNA niet mogelijk om dit te achterhalen.

Bij de gevestigde wolven worden ook hun nakomelingen genoemd die in de afgelopen periode met DNA in of rond het territorium zijn vastgesteld. Onderstaande afkortingen in de tabel verwijzen naar de afkomst van nakomelingen uit verschillende wolvenroedels:

- DFR: nakomeling van de roedel in de Drents-Friese regio
- MD: nakomeling van de Midden-Drenthe-roedel
- NV: nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel
- NWV: nakomeling van de Noordwest-Veluwe-roedel
- MV: nakomeling van de Midden-Veluwe-roedel
- ZOV: nakomeling van de Zuidoost-Veluwe-roedel
- ZWV: nakomeling van de Zuidwest-Veluwe-roedel
- UH: nakomeling van de roedel op de Utrechtse Heuvelrug

Naast gevestigde wolven staan er in de tabel **zwervende wolven**. Een zwervende wolf heeft nog geen vast leefgebied gevonden en/of is nog niet langer dan zes maanden in eenzelfde leefgebied aangetoond via DNA. Het kan hier ook gaan om nakomelingen van gevestigde wolven. In het overzicht van zwervende wolven zijn alleen wolven opgenomen die de afgelopen periode (18 mei tot en met 15 oktober 2024) met DNA zijn vastgesteld in Nederland.

De dikgedrukte codes in de tabel staan voor gevestigde wolven. Bij dingedrukte codes gaat het om nakomelingen of zwervende wolven. GW staat voor Genetische Wolf, gevolgd door een uniek volgnummer en de aanduiding m (man) of f (vrouw). Wolven aangeduid met een † zijn omgekomen, meer informatie over deze wolven is te vinden in het kader *Dode wolven*.

Niet alle wolven worden waargenomen. Het is daarom niet uit te sluiten dat er in deze periode meer wolven aanwezig waren in Nederland. Daarnaast vindt op sommige plekken in Nederland geen monitoring plaats, terwijl er wel wolvenwaarnemingen bekend zijn via bijvoorbeeld de (social) media. Terreinbeheerders en andere betrokkenen moeten toestemming geven om terreinen te betreden en te onderzoeken. Die toestemming wordt niet altijd gegeven. Er vindt daardoor geen monitoring plaats in delen van de Noord-Veluwe, Noordoost-Veluwe, Midden-Veluwe, Hoge Veluwe e.o. en de Utrechtse Heuvelrug. Uit vier van die gebieden is wel informatie bekend uit andere delen van het territorium. Van één van de gebieden zijn geen wildcamerabeelden beschikbaar.

Locatie		Wolvenindividuen	Voor het eerst via DNA vastgesteld in Nederland	Vastgesteld via DNA afgelopen periode
Drents-Friese regio		GW2090f	April 2021	✓
		GW2397m	September 2021	✓
		GW3689m (nakomeling DFR)	Oktober 2023	✓
		GW3815f (nakomeling DFR)	November 2023	✓
		GW4009m (nakomeling DFR)	December 2023	✓
Midden-Drenthe		GW3011f	September 2022	✓
		GW3250m	April 2023	✓
		GW3874m (nakomeling MD) ^a	November 2023	✓
		GW4502m (nakomeling MD)	September 2024	✓
		GW4503m (nakomeling MD)	Oktober 2024	✓
		GW4506f (nakomeling MD)	Augustus 2024	✓
Gevestigde wolven in Nederland	Noord-Veluwe	GW998f	Mei 2018	✓
		GW893m	Januari 2019	✓
		GW1428m (nakomeling NV) ^b	December 2019	✓
		GW3694f (nakomeling NV) ^b	Oktober 2023	✓
		GW3878m (nakomeling NV)	November 2023	✓
		GW4008m (nakomeling NV)	Januari 2024	✓
		GW4411m † (nakomeling NV)	Mei 2024	✓
	Noordoost-Veluwe	GW2666f	April 2022	✓
		<i>Partner vooralsnog onbekend</i>		
	Noordwest-Veluwe	GW2668f^c	Maart 2022	✓
		GW2664m	Maart 2022	✓
		GW4003m (nakomeling NWV)	Januari 2024	✓
		GW4505f (nakomeling NWV)	September 2024	✓
	Midden-Veluwe	GW2540f	April 2022	✓
		GW3238m (nakomeling NV)	Februari 2023	✓
	Zuidoost-Veluwe	GW2363f	Mei 2021	-
		GW1889m (nakomeling NV)	September 2020	-
		GW4507f (nakomeling ZOV)	Augustus 2024	✓
	Hoge Veluwe e.o.	<i>Onbekend, mogelijk GW2087m (nakomeling NV)</i>	Maart 2021	-
		<i>Partner vooralsnog onbekend</i>	-	-
	Zuidwest-Veluwe ^a	GW3012f^{d+}	Oktober 2022	✓
		GW2435m	November 2022	✓
		GW3695m † (nakomeling ZWV)	September 2023	✓
GW3876f (nakomeling ZWV)		December 2023	✓	
GW4005m † (nakomeling ZWV)		Januari 2024	✓	
GW4508m ^d † (nakomeling ZWV)		September 2024	✓	

Zwervend in Nederland		GW4509f ^d † (nakomeling ZWV)	September 2024	✓
		GW4510f ^d † (nakomeling ZWV)	September 2024	✓
	Gelderse Vallei-Noord	GW3816f (nakomeling NV)	November 2023	✓
		GW3425m †	Juni 2023	✓
	Utrechtse Heuvelrug	GW4076f (nakomeling MV)	Januari 2024	✓
		GW3237m (nakomeling NV)	April 2023	✓
		GW4412m (nakomeling UH)	Augustus 2024	✓
		GW4413m (nakomeling UH)	Augustus 2024	✓
		GW4415m (nakomeling UH)	Juli 2024	✓
		GW4477m † (nakomeling UH)	Oktober 2024	✓
		GW4504f (nakomeling UH)	Augustus 2024	✓
	Zuidwest-Brabant	GW3449f ^e	April 2024	✓
	Verspreid over Nederland	GW2563m (nakomeling NV)	December 2021	✓
		GW3826m †	Juni 2024	✓
		GW3833m	Augustus 2024	✓
		GW3880m	November 2023	✓
		GW4077f	Februari 2024	✓
		GW4097f	Juni 2024	✓
		GW4240m	April 2024	✓
		GW4242m	April 2024	✓
GW4243f		Mei 2024	✓	
GW4401f		September 2024	✓	
GW4414 ^f (nakomeling NV)		Juni 2024	✓	
GW4501m	September 2024	✓		

^a Deze nakomeling van de Midden-Drenthe-roedel is mogelijk aan het zwerven. GW3874m werd in augustus 2024 waargenomen in het territorium van zijn ouders maar werd in november 2024 vastgesteld in Nendorp, Nedersaksen (Duitsland).

^b Nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel (GW998f x GW893m), geboren in de periode 2019-2023 en aangetoond met DNA. Deze nakomeling kan nog optrekken met de ouderlijke Noord-Veluwe-roedel of (vanaf ongeveer het tweede levensjaar) op zoek zijn naar een eigen territorium, al dan niet in de buurt van het territorium van de ouderlijke roedel.

^c In de voorgaande twee voortgangsrapportages over 2024 is naast GW2668f ook individu GW4004f genoemd. GW2668f is genetisch te herkennen aan een allel dat slechts heel incidenteel voorkomt. Hierdoor is het, zeker als een DNA-monster geen goede kwaliteit heeft, makkelijk over het hoofd te zien. Uit de genetische analyse over de afgelopen periode is gebleken dat GW2668f en GW4004f één en hetzelfde individu zijn. Voortaan zal voor dit individu dus de code GW2668f gehanteerd worden.

^d Wolvin GW3012f werd in augustus dood aangetroffen, zij is vermoedelijk gedood door een andere wolf. Vooral nog is het onduidelijk of zij de moeder is van de welpen GW4508m, GW4509f, GW4510f. Genetisch is er een match, maar het zou ook nog kunnen dat één of meerdere dochters dit jaar de jongen hebben geworpen. GW3012f is wel de moeder van de drie nakomelingen (GW3695m, GW3876f, GW4005m) die in 2022 en 2023 met DNA zijn vastgesteld.

^e Het territorium van deze wolvin bevindt zich voornamelijk in het noorden van de provincie Antwerpen (Vlaanderen, België) maar overschrijdt voor een deel de Nederlandse grens in het zuidwesten van de provincie Noord-Brabant. Deze wolvin heeft in België de naam Emma gekregen.

^f Het geslacht van dit individu is onduidelijk. Het was met het beschikbare DNA niet mogelijk om dit te achterhalen.

Monitoring in de provincies

In Nederland leven zowel gevestigde als zwervende wolven. Hieronder volgt een overzicht van de activiteit van gevestigde wolven. Dit zijn de wolven die al langer dan zes maanden in één gebied verblijven en/of een paar hebben gevormd. Daarna worden enkele bijzonderheden genoemd van de zwervende wolven die in ons land zijn vastgesteld.

Monitoring gevestigde wolven

Hieronder wordt gesproken over **roedels** en **wolvenparen**. Een wolvenpaar bestaat uit een wolvin en een wolf waarvan bevestigd is dat ze samen een territorium hebben. We spreken van een roedel als dit paar (dit jaar of in eerdere jaren) welpen heeft gekregen. Wolven die in 2023 zijn geboren heten **jaarlingen**, wolven die in 2024 zijn geboren heten **welpen**.

Als er aantallen welpen genoemd worden, dan geldt het volgende: de aantallen per jaar zijn aangetoond met wildcamerabeelden uit de zomerperiode van dat jaar, wanneer de welpen nog kleiner zijn dan de ouders.

Drenthe en Fryslân

Drents-Friese regio

Het wolvenpaar met wolf GW2397m en wolvin GW2090f is sinds het najaar van 2021 in deze regio aanwezig en krijgt sinds 2022 nakomelingen. In 2024 kregen ze zeven nakomelingen. Er zijn eind 2024 maximaal 10 wolven tegelijkertijd op camera gezien. Hieruit blijkt dat er naast het ouderpaar en de welpen uit 2024 nog een enkele jaarling in het gebied aanwezig is.

De aanwezigheid van het ouderpaar (GW2090f en GW2397m) is in de periode van medio mei tot medio oktober 2024 bevestigd met DNA. In die periode zijn drie nakomelingen aangetoond met DNA (GW3689m, GW3815f en GW4009m). Uit DNA is niet te bepalen in welk jaar de welpen zijn geboren. Het DNA van zowel het ouderpaar als de nakomelingen is vastgesteld bij aanvallen op vee. Uit DNA-analyses blijkt dat de roedelleden meerdere keren gezamenlijk hebben gegeten.

De wolvin GW2090f is geboren in Duitsland en afkomstig van de Barnstorf-roedel (Nedersaksen). Ook wolf GW2397m is geboren in Nedersaksen, namelijk in de Eschede-roedel.

Midden-Drenthe

Het wolvenpaar met wolf GW3250m en wolvin GW3011f is sinds het voorjaar van 2023 samen aanwezig in de regio Midden-Drenthe en kreeg in 2023 voor het eerst welpen. Ook in 2024 kregen zij welpen. Op wildcamerabeelden zijn in de zomer van 2024 meerdere keren vijf welpen en een ouder gezien. Recent zijn er maximaal zeven wolven tegelijk op wildcamera's gezien.

In de periode van medio mei tot medio oktober 2024 zijn zowel het ouderpaar (GW3250m en GW3011f) als vier nakomelingen van het paar aangetoond met DNA. Eén nakomeling (GW3874m, voor het eerst vastgesteld in 2023) werd in augustus 2024 nog waargenomen in het territorium van zijn ouders, maar in november 2024 vastgesteld in Nendorp, Nedersaksen (Duitsland). Dit gebied ligt op een afstand van circa 57 kilometer van het territorium van zijn ouders. De drie andere, nog niet eerder aangetoonde, nakomelingen werden ofwel vastgesteld bij een schadegeval met vee, ofwel geïdentificeerd aan de hand van uitwerpselen (GW4502m, GW4503m, GW4506f).

GW3011f is afkomstig uit Duitsland (geboorteroedel Nordhorn, Nedersaksen). Het is onbekend wat de herkomstroedel van wolf GW3250m is, omdat de ouders (nog) niet in de monitoring zijn voorgekomen.

Gelderland

Noord-Veluwe

Het wolvenpaar GW893m en GW998f is al sinds 2019 samen actief op de Noord-Veluwe, de wolvin zelfs vanaf de zomer van 2018. Het paar heeft sinds 2019 ieder jaar welpen gekregen. Ook in 2024 kregen zij welpen. Op wildcamerabeelden zijn in de zomer van 2024 vijf welpen gezien.

In de afgelopen periode zijn behalve beide ouderdieren (GW998f en GW893m) ook vijf nakomelingen binnen of rond het territorium met DNA vastgesteld: GW1428m, GW3694f, GW3878m, GW4008m en GW4411m (+). Van deze roedel werden in totaal vijf individuen genetisch vastgesteld door DNA bij schadegevallen. Eén van de nakomelingen werd geïdentificeerd via een uitwerpsel. Eén nakomeling, GW4411m, werd in mei 2024 dood aangetroffen in het gebied, vermoedelijk als gevolg van natuurlijke oorzaken. Van deze wolf werden in eerste instantie enkel de romp en later de kop gevonden. Uit DNA-analyse van aangetroffen merg en een tand kon het individu en de roedel van herkomst herleid worden. Uit de sectie van deze wolf is gebleken dat het om een volwassen wolf ging van circa 3 jaar oud (zie kader *Dode wolven*).

De wolf GW1428m, die geboren is in de Noord-Veluwe-roedel in 2019, verblijft nog steeds in of rond het territorium van zijn ouders. Een andere nakomeling (GW3694f) wordt sinds afgelopen jaar regelmatig aan de noordkant van het territorium vastgesteld. Deze nakomelingen kunnen nog optrekken met de ouderlijke Noord-Veluwe-roedel of (vanaf ongeveer het tweede levensjaar) op zoek zijn naar een eigen territorium, al dan niet in de buurt van het territorium van de ouderlijke roedel.

Wolf GW893m en wolvin GW998f zijn geboren in Duitsland. GW893m is afkomstig uit de Eschede/Rheinmetall-roedel (Nedersaksen) en GW998f uit de Babben-Wannichen-roedel (Brandenburg). De wolvin is de eerste wolf die zich vestigde in Nederland en sinds 2018 aanwezig in dit gebied. GW893m voegde zich in januari 2019 bij haar.

Noordoost-Veluwe

Op de Noordoost-Veluwe zijn al enkele jaren wolven gevestigd. In zowel 2023 als 2024 werden er welpen geboren. Op wildcamerabeelden zijn in de zomer van 2024 drie welpen gezien. In de afgelopen periode werden in dit gebied maximaal acht wolven tegelijk gezien op wildcamera's. Hieruit blijkt dat er naast het ouderpaar en de welpen uit 2024 nog een enkele jaarling in het gebied aanwezig is.

Sinds 2022 wordt in deze regio een aantal keer per jaar het DNA van wolvin GW2666f aangetroffen. Zo ook afgelopen juli via een uitwerpsel. Om die reden is deze wolvin mogelijk de moeder van de roedel. Er is nog geen DNA gevonden van de welpen. Als het DNA van de welpen gevonden wordt, kan met zekerheid vastgesteld worden of wolvin GW2666f inderdaad de moeder is van de Noordoost-Veluwe-roedel en wie de vader is.

Uit camerabeelden van het afgelopen jaar blijkt dat de Noord-Veluwe-roedel grote afstanden kan afleggen; de aanwezigheid van de roedel is ook wel eens aangetoond aan de noordoostzijde van de Veluwe. Zo ook afgelopen periode, waarin de nakomeling van die roedel (GW1428m) aan de oostzijde van de A50 met DNA is aangetoond.

Wolvin GW2666f is geboren in de naastgelegen Noord-Veluwe-roedel en wordt sinds het voorjaar van 2022 aangetoond op de Noordoost-Veluwe.

Noordwest-Veluwe

Wolvin GW2668f en wolf GW2664m zijn sinds het najaar van 2022 samen in dit gebied aanwezig en hebben in 2023 voor het eerst welpen gekregen. In 2024 kregen zij minimaal drie welpen. Half oktober zijn in dit gebied maximaal 10 wolven tegelijkertijd op camera gezien. Op basis hiervan is het aannemelijk dat een aantal nakomelingen uit 2023 nog bij de roedel aangesloten is.

In de periode van medio mei tot medio oktober 2024 zijn zowel de mannelijke wolf (GW2664m) als de wolvin (GW2668f) en twee nakomelingen (GW4003m en GW4505f) met DNA aangetoond in het gebied. GW2664m en GW4505f werden enkel aangetoond met uitwerpselen, GW2668f werd vastgesteld aan de hand van uitwerpselen en schadegevallen en GW4003m werd aangetoond via zowel een schadegeval, uitwerpselen als haren.

Wolf GW2664m is geboren in Duitsland en een nakomeling van de Barnstorf-roedel in Nedersaksen. De herkomstroedel van wolvin GW2668f is onbekend.

Midden-Veluwe

Op de Midden-Veluwe is een roedel aanwezig met als vermoedelijke ouderpaar wolf GW3238m en wolvin GW2540f. In 2024 zijn er zes welpen vastgesteld in dit gebied (op wildcamerabeelden). Het is aannemelijk dat het hier gevestigde wolvenpaar (GW3238m en GW2540f) de ouders van de welpen zijn. Er werden op de Midden-Veluwe de afgelopen periode maximaal zeven wolven tegelijkertijd aangetoond op wildcamerabeelden.

Het wolvenpaar (GW3238m en GW2540f) is in de afgelopen periode aangetoond via zowel uitwerpselen als schadegevallen.

Wolvin GW2540f wordt sinds begin 2023 vastgesteld op en rond de Veluwe. Deze wolvin is geboren in Duitsland en afkomstig van de Göhrde-roedel (Nedersaksen). Wolf GW3238m is een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel. Deze twee wolven vormen hier sinds het voorjaar van 2024 een paar.

In 2018 vestigde de eerste wolf zich op de Midden-Veluwe. In 2022 werden hier voor het eerst welpen geboren. Recent is gebleken dat één van die nakomelingen (GW3157m) inmiddels is waargenomen in Scheid (Rijnland-Palts, Duitsland). Dit is meer dan 250 kilometer ten zuidoosten van de Midden-Veluwe. In 2023 zijn er geen welpen aangetoond en heeft er een wisseling van wolven in het territorium plaatsgevonden. Die wisseling vond plaats doordat wolvin GW960f in mei 2023 overleed en wolf GW2398m uit het gebied vertrok. Het territorium werd overgenomen door wolvin GW2540f, die uiteindelijk een paar vormde met wolf GW3238m.

Zuidoost-Veluwe

Op de Zuidoost-Veluwe is een roedel gevestigd. Er werden in deze regio de afgelopen periode maximaal zes wolven tegelijkertijd aangetoond op wildcamerabeelden. Het is nog niet duidelijk welke wolven onderdeel uitmaken van deze roedel. Mogelijk zijn dit wolvin GW2363f en wolf GW1889m, aangezien in hun territorium in het najaar van 2024 een nakomeling (GW4507f) is bevestigd. In zowel 2023 als 2024 is er voortplanting in dit gebied vastgesteld. In 2023 werden er vier welpen gezien op wildcamerabeelden en in 2024 zeven.

Wolvin GW2363f en wolf GW1889m zijn in het voorjaar van 2022 voor het eerst in de omgeving van de Zuidoost-Veluwe vastgesteld. GW1889m is in januari 2023 voor het laatst met DNA aangetoond en GW2363f in september 2022.

Wolvin GW2363f is afkomstig van de Barnstorf-roedel (Nedersaksen). Wolf GW1889m is een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel.

Hoge Veluwe e.o.

Het is onduidelijk hoeveel wolven er momenteel op de Hoge Veluwe aanwezig zijn en welke individuen dit zijn. Dit komt doordat er geen veldmonitoring kan plaatsvinden door het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12. Het Wolvenmeldpunt valideert wel waarnemingen die door het publiek worden ingezonden vanuit de Hoge Veluwe. Daarnaast vindt er veldonderzoek plaats in de gebieden grenzend aan de Hoge Veluwe. In de afgelopen periode is daarbij geen DNA gevonden. Het is daarmee onduidelijk of de wolf die eerder in de gebieden grenzend aan de Hoge Veluwe via haarmonsters is vastgesteld (GW2087m) nog aanwezig is in dit gebied.

In 2024 zijn er drie dode wolven gevonden op de Hoge Veluwe. Van twee van deze wolven is het individu reeds bekend; het betreft roedelleden van de Zuidwest-Veluwe (GW3012f en GW4005m). Het DNA van het andere individu wordt nog geanalyseerd. Zie ook het kader over *Concurrerende roedels*.

Van de Hoge Veluwe is bekend dat hier in 2022 voor het eerst welpen zijn aangetoond. Of er ook in 2023 en 2024 welpen zijn geboren, is niet vanuit het Wolvenmeldpunt vastgesteld.

Zuidwest-Veluwe

Op de Zuidwest-Veluwe is er nog steeds sprake van vestiging. Er werden in dit territorium de afgelopen periode maximaal 15 wolven tegelijkertijd aangetoond op wildcamerabeelden. Het is niet duidelijk om welke individuen het gaat of wat de samenstelling is van de roedel.

De wolvijn die in 2023 jongen heeft gekregen in dit territorium (GW3012f), werd op 14 augustus 2024 dood aangetroffen op de Hoge Veluwe. De wolvijn is vermoedelijk doodgebeten door soortgenoten. Uit sectie kon niet worden vastgesteld of ze in 2024 jongen heeft geworpen. Haar betrokkenheid bij een aanval op schapen in Kootwijkerbroek eind juli 2024 doet vermoeden dat ze toen geen afhankelijke jongen had, omdat ze dan waarschijnlijk in de buurt van haar welpen was gebleven. Er zijn in 2024 wel 12 welpen via wildcamerabeelden aangetoond in dit territorium. Vanwege het grote aantal jongen is het mogelijk dat er twee worpen zijn geweest in deze roedel, wellicht van dochters van GW3012f. Uit toekomstig DNA-onderzoek moet blijken welke wolven de ouders zijn van de hier aanwezige nakomelingen.

In het najaar van 2024 is wolf GW2435m aangetoond op basis van gevonden DNA op schadegevallen. Ook het DNA van wolvijn GW3012f is (voor haar dood in augustus 2024) aangetoond op basis van schadegevallen. Daarnaast werden bekende nakomelingen van dit paar de afgelopen periode weer genetisch vastgesteld (GW3695m†, GW3876f en GW4005m†). GW3695m werd genetisch aangetoond op schadegevallen en uitwerpselen, GW3876 op een schadegeval.

Wolf GW4005m werd op 20 september 2024 met DNA aangetoond nadat hij dood werd aangetroffen op de Hoge Veluwe. Deze wolf miste een deel van zijn achterpoot. GW4005m stierf een natuurlijke dood (zie kader *Dode wolven*). De nakomeling GW3695m werd op 5 september 2024 fataal aangereden in Harskamp. Ook werden drie welpen doodgereden in het verkeer bij Otterlo (GW4508m, GW4509f, GW4510f). Opvallend is dat wolvijn GW3012f niet de moeder van deze drie welpen is, maar GW2435m zeer waarschijnlijk wel de vader. De moeder is nog niet genetisch vastgesteld. Wolvijn GW3012f was wel de moeder van de in 2022 en 2023 met DNA vastgestelde nakomelingen (GW3695m, GW3876f, GW4005m).

Wolf GW2435m en wolvijn GW3012f worden sinds eind 2022 in deze regio van de Zuidwest-Veluwe waargenomen. In 2023 heeft het paar voor het eerst welpen gekregen. De mannelijke wolf GW2435m is geboren in België en een nakomeling van de Hechtel-Eksel-roedel in Vlaanderen. In 2024 is wolvijn GW3012f gedood door een andere wolf. Het is nog niet duidelijk wie de nieuwe partner is van GW2435m.

Gelderse Vallei-Noord

Sinds eind 2023/begin 2024 is in de Gelderse Vallei-Noord sprake van vestiging door het wolvenpaar GW3425m en GW3816f. In 2024 zijn in deze regio voor het eerst welpen aangetoond; er zijn toen drie welpen gezien op wildcamerabeelden. Omdat er nog geen DNA van de welpen is gevonden, is het nog onduidelijk wie de ouders zijn. Het is echter aannemelijk dat het hier gevestigde wolvenpaar de ouders zijn. Het is momenteel onduidelijk wat de status van de roedel is, aangezien op 24 augustus 2024 de mannelijke wolf – en vermoedelijke vader van de roedel – doodgereden is op de A28 nabij Putten.

Het DNA van wolvijn GW3816f is afgelopen (na)zomer meerdere keren aangetoond bij schadegevallen. Ook het DNA van de wolf GW3425m is (voor zijn dood in augustus 2024) aangetoond op basis van schadegevallen.

De mannelijke wolf GW3425m is geboren in Duitsland en een nakomeling van de Flechtinger-Höhenzugroedel in Saksen-Anhalt. Wolvin GW3816f is een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel.

Utrecht

Utrechtse Heuvelrug

Wolf GW3237m en wolvin GW4076f verblijven sinds begin 2024 samen op de Utrechtse Heuvelrug. In 2024 kregen zij voor het eerst nakomelingen; toen werden er vijf welpen waargenomen op wildcamerabeelden. Daarna werd één welp (GW4477m) doodgereden, de andere roedelleden zijn allen (met zes tegelijk) nog op camera gezien.

De ouderdieren (GW3237m en GW4076f) zijn in de periode van half mei tot half oktober 2024 met DNA aangetoond in het gebied. De wolvin uitsluitend via schadegevallen en haar partner door schadegevallen, uitwerpselen en een aanrijding op 3 oktober 2024 (waarbij wat bloed van het asfalt is verzameld). Na de aanrijding was de wolf korte tijd buiten bewustzijn, maar daarna liep hij zelfstandig verder. Wolf GW3237m is in de dagen daarna met DNA aangetoond bij schadegevallen. Het lijkt er dus op dat deze wolf de aanrijding heeft overleefd. Naast het ouderpaar zijn vijf nakomelingen van het paar (GW4412m, GW4413m, GW4415m, GW4504f en GW4477m) aangetoond via DNA uit uitwerpselen en een wildprooi. GW4477m werd in november 2024 (buiten de gerapporteerde periode) doodgereden nabij Leersum.

GW3237m is een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel en wordt sinds mei 2023 vastgesteld op de Utrechtse Heuvelrug. Wolvin GW4076f is een nakomeling van de Midden-Veluwe-roedel.

Noord-Brabant

Zuidwest-Brabant

Net over de grens van Noord-Brabant, in de regio Noorderkempen te Vlaanderen (België), is wolvin GW3449f gevestigd. Deze wolvin is vanaf juni 2023 aanwezig in dit territorium en wordt sinds april 2024 regelmatig in Nederland vastgesteld. Dit is ook de afgelopen periode gebeurd toen haar DNA is aangetoond op schadegevallen aan de Nederlandse zijde. Deze wolvin wordt daarnaast ook gezien op wildcamerabeelden. Er is nog geen partner van haar vastgesteld.

Wolvin GW3449f is een nakomeling van de Vlaamse Hechtel-Eksel-roedel (België) en vanaf juni 2023 aanwezig in territorium Noorderkempen in België.

Hoeveel wolven leven er in Nederland?

Hoeveel wolven er in Nederland leven, is vrij nauwkeurig maar niet exact te bepalen. Hiervoor wordt een combinatie gebruikt van DNA-resultaten uit uitwerpselen, wilde prooien en schadegevallen, wildcamerabeelden en gevalideerde waarnemingen.

Wolven die gevestigd zijn in een territorium, zijn vrij goed in beeld te brengen. Ook welpen zijn eens per jaar aan het eind van de zomer vrij nauwkeurig te bepalen. Daarnaast zijn er jaarlingen en zwervende wolven die grote afstanden kunnen afleggen, soms geen sporen achterlaten en Nederland in- en uitlopen. Deze zwervende wolven zijn daardoor moeilijker in beeld te brengen.

Territoriale wolven

De territoriale wolven worden genetisch vastgesteld door DNA uit uitwerpselen, wilde prooien en schadegevallen in een territorium. Wanneer een wolf langere tijd op één plek blijft, wordt actieve monitoring gestart met wildcamera's en het verzamelen van uitwerpselen voor DNA-analyse. Op één territorium na is er in bijna alle territoria voldoende toestemming voor monitoring.

Soms verblijft een volwassen nakomeling nog jaren zonder partner en eigen nakomelingen aan de rand van het territorium van diens ouders. In dat geval wordt nog niet gesproken van een nieuw territorium aangezien dit ook het beginstadium kan zijn van zwerven.

Zwervende wolven

Zwervende wolven worden vooral in kaart gebracht door meldingen van het publiek en schadegevallen. Mede afhankelijk van hoe lang deze dieren in Nederland verblijven, kan hierbij een enkele wolf worden gemist.

11 roedels en een solitaire wolvin

Op basis van de bij het Wolvenmeldpunt van BIJ12 bekende gegevens van gemonitorde roedels, leven er in Nederland (stand januari 2025) 11 roedels en één gevestigde solitaire wolvin. Er zijn op dit moment twee roedels waarvan één van de ouders is doodgereden (Zuidwest-Veluwe en Gelderse Vallei-Noord). Van één andere roedel is onduidelijk hoeveel ouderdieren en/of nakomelingen er aanwezig zijn omdat in dit territorium geen monitoring plaatsvindt.

Aantal wolven

In de roedels waar gemonitord wordt, leven 19 gevestigde ouderwolven. In september 2024 werden de aantallen nakomelingen binnen deze roedels geschat op 55-56 welpen en 16-22 jaarlingen. In tegenstelling tot de vorige Voortgangsrapportage, is deze keer bij voornoemde aantallen geen rekening gehouden met eventuele aanwezige wolven op de Hoge Veluwe. Er waren in 2024 doorlopend gemiddeld 8-12 zwervende wolven in Nederland, blijkt uit DNA en meldingen van het publiek bij het Wolvenmeldpunt. Intussen zijn een aantal van de welpen en jaarlingen overleden of vertrokken.

Het is opvallend dat het aantal wolvenroedels in Nederland dit jaar niet enorm is gestegen. Tussen 2019 en 2021 was er sprake van één wolvenroedel in Nederland, in 2022 was dit aantal toegenomen tot vier roedels, in 2023 tot negen. Met 11 wolvenroedels in 2024 lijkt deze eerdere stijging af te vlakken.

Mag ik een wolf van mijn eigen terrein verjagen?

Het is belangrijk om het begrip 'verjagen' te verduidelijken. Verjagen is een maatregel waardoor de wolf vlucht, zonder dat het dier in gevaar komt en/of gewond raakt. Verjagingsmiddelen moeten altijd proportioneel zijn aan de situatie. In het [Interprovinciaal wolvenplan Addendum 2023 - Interventierichtlijnen](#) worden drie vormen van verjaging onderscheiden:

1. **Verjagen van eigen terrein of uit eigen buurt om gevaarlijke situaties te voorkomen.** Dit is bij de wet niet verboden. Hiervoor is dus geen vergunning nodig. Verjaging mag bijvoorbeeld met geluiden of visuele middelen. Het is niet toegestaan om de wolf te verwonden. Wanneer de gevaarlijke situatie is verholpen, moet het verjagen stoppen. De wolf mag niet worden opgejaagd of achtervolgd.
2. **Verjagen van wolven om ze bang te maken voor mensen, negatief conditioneren.** Dit is bij de wet verboden. Hiervoor is dus een vergunning nodig. Bij verlening van de vergunning moet worden aangetoond dat het in te zetten middel effectief en proportioneel is.
3. **Verjagen van wolven vanuit wolvenleefgebied.** Dit is wettelijk verboden. Hiervoor is een vergunning nodig. Bij verlening van zo'n vergunning moeten zwaarwegende argumenten worden aangedragen waaruit blijkt dat verjaging uit het gebied noodzakelijk is.

Monitoring zwervende wolven

In de periode van medio mei tot medio oktober 2024 zijn er, verspreid over Nederland en **buiten** de bekende wolventerritoria, twaalf verschillende wolven geïdentificeerd via DNA-analyse. Deze wolven zijn nog niet gevestigd; ze zijn nog niet langer dan zes maanden in één regio aanwezig en/of hebben nog geen paar gevormd met een andere wolf. De zwervende wolven zijn [grijsgekleurde wolf-icoon](#) opgenomen in de [interactieve kaart](#). In de afgelopen periode kwam één zwervende wolf om in het verkeer (zie kader *Dode wolven*). Deze wolf is op de kaart aangegeven met een [auto-icoon](#).

De zwervende wolven betreffen GW2563m, GW3826m (+), GW3833m, GW3880m, GW4077f, GW4097f, GW4240m, GW4242m, GW4243f, GW4401f, GW4414² en GW4501m.

Zes van deze individuen zijn deze periode voor het eerst genetisch vastgesteld in Nederland. Eén van deze nog niet eerder aangetoonde individuen (GW4414²) is een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel. Vier andere nieuwe individuen (GW3826m, GW3833m, GW4097f en GW4401f) zijn afkomstig van roedels uit België en Duitsland (zie onderstaande toelichting). Hieronder staat meer informatie over het individu GW4097f. Van deze vier individuen werd er één (GW3826m) fataal aangereden nabij Ulvenhout. Dit individu was een nakomeling van de Vlaamse Hechtel-Eksel-roedel (België). Van de wolf GW4501m is de herkomstroedel onbekend.

Van de overige zes zwervende wolven die al eerder in Nederland aangetroffen zijn, is één wolf (GW2563m) een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel. Eén ander bekend individu (GW4077f) komt van de roedel in Kaarzer Holz (Mecklenburg Vorpommern, Duitsland). Van de overige vier individuen is de herkomstroedel niet bekend omdat het DNA van de ouders (nog) niet in de DNA-monitoring is voorgekomen. Hierdoor kunnen nakomelingen niet aan een roedel worden gekoppeld.

² Het geslacht van dit individu is onduidelijk. Het was met het beschikbare DNA niet mogelijk om dit te achterhalen.

Uitgelichte wolven

GW4243f: Utrechtse Heuvelrug

De afgelopen periode werd wolvin GW4243f meerdere keren vastgesteld rondom het territorium van het gevestigde wolvenpaar op de Utrechtse Heuvelrug. De herkomstroedel van deze wolvin is onbekend.

GW4097f: Brabant-Zeeland regio

Vanaf juni 2024 verblijft een solitaire wolvin (GW4097f) in het grensgebied van Zeeland en Noord-Brabant. De wolvin is in de afgelopen periode in juni en augustus 2024 met DNA op schadegevallen aangetoond. Op 3 oktober 2024 werd er in deze regio maximaal één wolf op camera vastgelegd en verschenen er bijna dagelijks zichtmeldingen. Wolvin GW4097f is een nakomeling van de Hautes-Fagnes-roedel in Wallonië. Op 10 november 2024 (buiten de gerapporteerde periode) werd nabij dit territorium een mannelijke wolf doodgedood. Het is onduidelijk of dit de partner van deze wolvin was.

GW3883m en GW4401f: Noord-Nederland

In de provincie Fryslân werd in oktober 2024, op basis van DNA op twee schadegevallen, wolf GW3883m voor het eerst in Nederland aangetoond. Deze wolf is eerder op diverse plekken in de deelstaat Mecklenburg-Vorpommern in Duitsland aangetoond. Wolf GW3883m werd in 2023 geboren in de Leppiner-Heide-roedel (Mecklenburg-Vorpommern) in Duitsland. Voor een [onderzoek](#) vanuit de Technische Universiteit (TU) Dresden – naar de interactie tussen damherten en wolven – is dit dier in november 2023 gevangen en van een zender voorzien. Deze wolf kreeg daarbij de naam 'Freddi' en genetische code GW3883m. In het voorjaar van 2024 ging GW3883m op zoek naar een eigen leefgebied. In de periode oktober-november 2024 heeft hij daarbij ook Nederland aangedaan en verbleef hij voornamelijk in de regio Fryslân-Drenthe. Begin december 2024 (buiten de periode van deze Voortgangsrapportage) is GW3883m weer vertrokken naar Duitsland. Het is niet de eerste keer dat wolven die zijn gezenderd voor het [onderzoek](#) van de TU Dresden naar Nederland kwamen. Wolf [Naya](#) (GW680f) trok in 2018 door Nederland en vestigde zich uiteindelijk in Vlaanderen. Wolf [Janka](#) (GW849f) kwam in 2019 naar Nederland, kort daarna viel haar zender uit. Daarna is ze nog eenmaal met DNA in Nederland aangetoond. Meer informatie over het onderzoek van de TU Dresden, Chair of Forest Zoology-Wildlife Research, is te vinden op [de website van de TU Dresden](#).

In oktober 2024 werd ook in de provincie Drenthe een nieuw individu genetisch vastgesteld. Wolvin GW4401f werd met DNA van een schadegeval voor het eerst in Nederland aangetoond. Deze wolvin is eerder waargenomen bij Emsbüren (Nedersaksen) in Duitsland. GW4401f is een nakomeling van de Friedenburger-roedel (Nedersaksen, Duitsland).

Eén nakomeling (GW3874m) van de Midden-Drenthe-roedel is mogelijk ook aan het zwerven. Deze wolf werd in augustus 2024 nog waargenomen in het territorium van zijn ouders, maar in november 2024 vastgesteld in Nendorp, Nedersaksen (Duitsland). Dit gebied ligt op een afstand van circa 57 kilometer van het territorium van zijn ouders.

Dode wolven

Verkeersaanrijdingen

Tussen medio mei en medio oktober 2024 zijn er in Nederland zes wolven fataal aangereden in het verkeer.

- GW3826m: deze wolf kwam op 11 juni 2024 om in het verkeer op de A58 nabij Ulvenhout (Noord-Brabant).
- GW3425m: de wolf van het ouderpaar in de Gelderse Vallei-Noord werd op 24 augustus 2024 doodgereden op de A28 nabij Putten (Gelderland).
- GW3695m: één van de nakomelingen van de roedel op de Zuidwest-Veluwe kwam op 5 september 2024 om door een aanrijding nabij Harskamp (Gelderland).
- GW4508m, GW4509f, GW4510f: op 26 september 2024 werden drie welpen tegelijkertijd gedood in het verkeer op de N310 nabij Otterlo (Gelderland). Het ging om twee vrouwelijke individuen en één mannelijk individu.

Daarnaast is het individu bekend dat op 9 november 2024 (buiten de gerapporteerde periode) fataal is aangereden op de N226 nabij Leersum (Utrecht). Deze wolf kreeg de code GW4477m en is een nakomeling van de roedel op de Utrechtse Heuvelrug.

Een nakomeling van de Midden-Drenthe-roedel (GW4075f) is op 6 december 2024 (buiten de gerapporteerde periode) fataal aangereden nabij Oldenburg (Nedersaksen, Duitsland). Dat is gebleken uit internationale afstemming met het CEwolf-consortium.

Overig

Daarnaast zijn drie wolven door andere oorzaken overleden:

- GW4411m: deze nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel stierf vermoedelijk een natuurlijke dood. Het karkas van dit individu werd op 23 mei 2024 aangetroffen op de Noord-Veluwe (Gelderland).
- GW3012f: op 14 augustus 2024 is de wolvijn van het ouderpaar op de Zuidwest-Veluwe (Gelderland) dood aangetroffen. Deze wolvijn werd vermoedelijk gedood in een aanvaring met een andere wolf.
- GW4005m: een nakomeling van de Zuidwest-Veluwe-roedel (GW2435m x GW3012f) (Gelderland) werd op 20 september 2024 dood aangetroffen. Dit individu lijkt te zijn overleden aan de gevolgen van bijtewonden. Vermoedelijk zijn deze bijtewonden veroorzaakt door een soortgenoot.

Afhandeling wolvenschade aan vee door BIJ12

In de periode van 18 mei tot en met 15 oktober 2024 ontving BIJ12 304 meldingen van vermoedelijke wolvenschade aan landbouwhuisdieren.

Tien van de 304 meldingen zijn niet verder onderzocht. Bijvoorbeeld omdat bij de eerste beoordeling bleek dat de schade niet veroorzaakt was door wolf, de melding te oud was om op te volgen of omdat er geen sprake was van schade aan landbouwhuisdieren. Bij de overige 294 meldingen is wel nader onderzocht of sprake was van schade veroorzaakt door wolven.

Bij 288 meldingen was DNA-afname tijdens het veldbezoek mogelijk, bij zes gevallen niet. In 240 van de 288 gevallen bleek uit de DNA-analyse dat het om wolvenschade ging. 26 keer werd het DNA van hond aangetoond. In 22 gevallen gaf de analyse geen resultaat. Die meldingen zijn of worden (samen met de

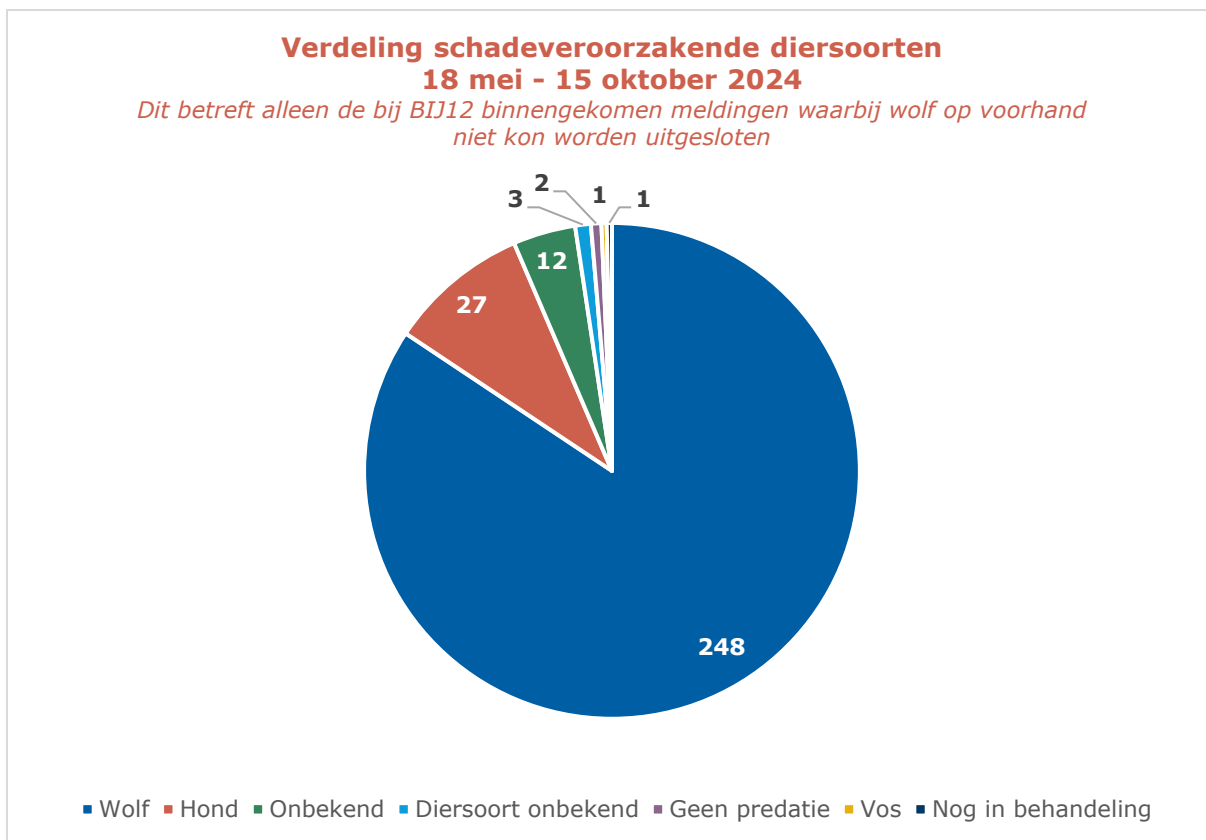
zes gevallen waarbij DNA-afname niet mogelijk was) nader beoordeeld op basis van veldbezoek, locatie en schadebeeld.

Van de 28 meldingen waarbij de DNA-analyse geen resultaat gaf of DNA-afname niet mogelijk was, zijn er 27 inmiddels beoordeeld. In acht gevallen is de schade vermoedelijk veroorzaakt door wolf. In twee gevallen was er geen sprake van predatie, drie keer is de diersoort onbekend, één keer is beoordeeld dat de schade is veroorzaakt door hond, één keer is beoordeeld dat de schade is veroorzaakt door vos en twaalf keer is onbekend wat er gebeurd is. Van één melding moet de beoordeling nog plaatsvinden. De actuele cijfers van schademeldingen zijn terug te vinden in [de lijst met gemelde veeschade op bij12.nl](#).

Overzicht van schademeldingen bij BIJ12 en daaruit volgende resultaten

18 mei tot en met 15 oktober 2024

Binnengekomen meldingen van vermoedelijke wolvenschade aan vee	304
Bij eerste beoordeling beoordeeld als niet veroorzaakt door wolf, te oude melding of geen schade aan landbouwhuisdieren	10
Veldbezoeken taxateurs en indien mogelijk DNA-afname bij vermoedelijke wolvenschade aan vee	294
Bevestigde schade veroorzaakt door wolf (240) en vermoedelijk wolf (8)	248
Bevestigde schade veroorzaakt door hond, vos, diersoort onbekend, geen predatie of onbekend	45
Meldingen nog in behandeling	1

Het diagram geeft een overzicht van de bij BIJ12 binnengekomen schademeldingen die nader werden onderzocht in de periode van 18 mei tot en met 15 oktober 2024. Bij deze meldingen bestond het vermoeden dat een wolf de schade heeft veroorzaakt. [Bekijk hier de interactieve versie van dit diagram.](#)

Groningen

In deze periode ontving BIJ12 zeven meldingen van vermoedelijke wolvenschade uit de provincie Groningen. Zes van die meldingen betroffen dode of geëuthanaseerde schapen, één melding betrof een dood rund. Uit de DNA-analyse kwam eenmaal de uitslag wolf en drie keer de uitslag hond. Drie keer gaf het DNA-onderzoek geen resultaat. Twee van de drie meldingen waarbij de DNA-analyse geen resultaat gaf, zijn beoordeeld als vermoedelijke wolvenschade. De andere melding is beoordeeld als hond.

Drenthe

Vanuit de provincie Drenthe zijn 32 meldingen binnengekomen bij BIJ12. In 26 gevallen toonde DNA-analyse aan dat de schade door wolf is veroorzaakt. In vier gevallen was het resultaat hond. Twee keer leverde de DNA-analyse geen resultaat op. Bij die twee gevallen is beoordeeld dat wolf niet uit te sluiten is. Bij de meeste meldingen waren schapen het prooidier (15). Er waren ook meldingen over runderen (13), paarden/pony's (2), een lama (1) en zowel geiten als een schaap (1).

Fryslân

Vanuit de provincie Fryslân zijn 23 meldingen binnengekomen bij BIJ12. DNA-analyse toonde hierbij 15 keer wolf aan en zes keer hond. Twee keer gaf de DNA-analyse geen resultaat. Deze meldingen zijn inmiddels beoordeeld: bij één melding is de schadeveroorzakende diersoort onbekend, bij de andere melding is onbekend wat er is gebeurd. Deze laatstgenoemde melding staat daarom op 'onbekend'. De meeste binnengekomen meldingen betroffen schapen (19). Verder waren er meldingen over paarden (2) en runderen (2).

Flevoland

Vanuit de provincie Flevoland kwamen drie meldingen van vermoedelijke wolvenschade. Bij twee meldingen betrof het schapen en bij de overige melding betrof het een rund. Bij twee meldingen is hond als uitslag uit de DNA-analyse gekomen. Bij één melding was DNA-afname niet mogelijk. Bij deze melding is onduidelijk wat er is gebeurd. Deze staat daarom op 'onbekend'.

Aanpassing DNA-analyses voor individubepaling bij schade aan landbouwhuisdieren

Sinds medio oktober 2024 worden de DNA-monsters van wolvenschade niet meer allemaal onderzocht op individu. Daarmee worden langere doorlooptijden van DNA-resultaten beperkt zonder dat wezenlijke informatie over wolven wordt gemist. De wijziging heeft geen invloed op tegemoetkomingen in schade.

De soortbepaling (wel of geen wolf) wordt bij alle schadegevallen gedaan. De individubepaling (welke wolf) gebeurt bij alle schade binnen een raster dat voldoet aan de adviesnorm en bij alle schade buiten bekend wolvengebied. Bij schade in bekend wolvengebied en binnen een raster dat niet voldoet aan de adviesnorm, wordt het DNA alleen op individu onderzocht als er informatie over gevestigde wolven in dat gebied ontbreekt.

Door de toename in wolvenleefgebieden en schademeldingen werden er steeds meer DNA-monsters aangeleverd. Daardoor lieten resultaten langer op zich wachten. Er worden nu weloverwogen minder individubepalingen gedaan in gebieden waarbij de verwachting is dat de schade is veroorzaakt door in dat gebied gevestigde wolven. Daarmee worden langere doorlooptijden van resultaten beperkt zonder dat er wezenlijke informatie verloren gaat.

De analyses op monsters die worden verzameld bij de monitoring blijven ongewijzigd: alle DNA-monsters worden onderzocht op zowel soort als individu. Daarmee wordt de wolvenpopulatie in Nederland zo goed mogelijk in kaart gebracht en wordt voldaan aan de doelen van het [Monitoringplan \(2019\)](#).

Overijssel

Vanuit de provincie Overijssel kwamen 22 meldingen van vermoedelijke wolvenschade. Twintig meldingen betroffen schapen, één melding betrof een pony en één melding betrof een gewond rund. Bij 21 meldingen in het DNA van wolf aangetoond. Bij de melding van het rund was het resultaat van de DNA-analyse hond.

Gelderland

Vanuit de provincie Gelderland werd 143 keer melding gedaan van vermoedelijke wolvenschade. Bij 125 van deze meldingen is wolf uit de DNA-analyse gekomen. In vijf gevallen is het DNA van hond aangetoond. Bij 10 meldingen gaf de DNA-analyse geen resultaat. Bij drie meldingen was DNA-afname niet mogelijk.

De meldingen waarbij DNA-afname niet mogelijk was of de DNA-analyse geen resultaat gaf, zijn beoordeeld aan de hand van veldbezoek en schadebeeld. Twee keer was wolvenschade niet uit te sluiten. Eén keer was onbekend welke diersoort de schade heeft veroorzaakt. Die melding staat op 'diersoort onbekend'. Acht keer is onbekend wat er is gebeurd, die meldingen staan op 'onbekend'. Eén keer was er geen sprake van predatie. Bij één melding is beoordeeld dat de schade is veroorzaakt door vos.

De meeste meldingen gingen over schapen (126). Daarnaast waren er meldingen over paarden (2), pony's (3), runderen (2), geiten (6), een minipaard (1), een varken (1), zowel schapen als geiten (1) en zowel geiten, alpaca's als varkens (1).

Protocol DNA-afname bij gewond vee door dierenartsen

In situaties met uitsluitend gewonde dieren, mag een dierenarts DNA-monsters afnemen. Een gewond dier moet zo spoedig mogelijk worden behandeld of geëuthanaseerd om onnodig lijden te voorkomen. Een dierenartsen volgt hiervoor het protocol dat te vinden is op bij12.nl. Als er ook gedode dieren zijn, kan een dierenartsen altijd beginnen met het behandelen van gewonde dieren. De taxateur bemonstert gedode dieren zodra hij ter plaatse is.

Dierenartsen zijn zelf verantwoordelijk om over de juiste materialen voor DNA-afname te beschikken. De DNA-monsters dienen, eventueel via de dierhouder, aan de taxateur te worden overhandigd. De taxateur die in opdracht van BIJ12 werkt, blijft verantwoordelijk voor een veldopname en het verdere onderzoek. De taxateur zorgt ervoor dat de DNA-monsters naar het laboratorium worden gestuurd.

Utrecht

Vanuit de provincie Utrecht zijn 37 meldingen binnengekomen bij BIJ12. De meeste meldingen gingen over schapen (35). Twee meldingen betroffen dode of gewonde runderen. Bij 35 meldingen is het DNA van wolf aangetoond. Bij één melding van dode en gewonde schapen en één melding van gewonde runderen gaf de DNA-analyse geen resultaat. Deze meldingen zijn verder beoordeeld aan de hand van het veldbezoek en het schadebeeld. Eénmaal is beoordeeld dat het vermoedelijk wolf betrof. Bij de andere melding is niet duidelijk wat er is gebeurd, daarom staat deze melding op 'onbekend'.

Noord-Brabant

Vanuit de provincie Noord-Brabant zijn 14 meldingen binnengekomen. De meeste meldingen betroffen schapen. In 10 gevallen is wolf aangetoond middels DNA. Bij twee gevallen is hond aangetoond middels DNA. Eén melding betrof een gewond paard. Bij deze melding gaf de DNA-analyse geen resultaat. Een andere melding betrof een dood rund. Bij deze melding is geen DNA afgenomen. De melding betreffende het rund is beoordeeld aan de hand van het veldbezoek en het schadebeeld. Hieruit is geconcludeerd dat er geen sprake was van predatie. De melding van het gewonde paard moet nog beoordeeld worden.

Limburg

Twee meldingen kwamen deze periode uit Limburg. Eén van deze meldingen betrof een gewond paard. Bij deze melding kon geen DNA worden afgenomen. Tijdens de beoordeling is geconcludeerd dat het onbekend is wat er is gebeurd. Deze melding staat daarom op 'onbekend'. De andere melding betrof een dood schaap. Bij deze melding gaf de DNA-analyse geen resultaat. Deze melding is nader beoordeeld, maar er kon geen schadeveroorzakende diersoort worden vastgesteld. De melding staat daarom op 'diersoort onbekend'.

Noord-Holland

Uit Noord-Holland zijn twee meldingen binnengekomen van vermoedelijke wolvenschade. Beide meldingen betroffen schapen. Bij beide meldingen kwam hond als uitslag uit de DNA-analyse.

Zuid-Holland

De enige melding uit Zuid-Holland betrof een melding van een geëuthanaseerd schaap. De DNA-analyse gaf hond als uitslag.

Zeeland

Vanuit de provincie Zeeland zijn acht meldingen ontvangen. Alle meldingen betroffen schapen. Bij zeven meldingen kwam wolf uit de DNA-analyse. Bij één melding gaf de analyse geen resultaat. Omdat wolf hierbij niet uit te sluiten is, is deze beoordeeld als 'vermoedelijk wolf'.

Waarom doodt een wolf soms meer schapen dan hij eet?

Wolven doden soms meer landbouwhuisdieren dan ze opeten. Dit heet surplus-killing, of kippenrensyndroom. Het komt voor in situaties waarin landbouwhuisdieren hun natuurlijke vluchtgedrag niet (kunnen) vertonen. Roofdieren, zoals beren, kat- en hondachtigen, gebruiken zulke situaties om meerdere prooien te doden. Dat komt door hun jachtinstinct. In de natuur zou er goed van die prooien gegeten worden. Maar in een wei is dat moeilijker door omheiningen en verstoring door mensen.

In Nederland komt surplus-killing door wolven vooral voor bij schapen en geiten. Deze dieren staan vaak achter een afrastering en in relatief grote groepen op kleine percelen. Daardoor kunnen ze niet vluchten. Schapen zijn vaak gefokt om tammer te zijn. Dat heeft tot gevolg dat ze minder effectief reageren op roofdieren. Sommige dieren leven in een onnatuurlijk gebied, waardoor ze hun natuurlijke gedrag niet kunnen uitoefenen. Zo kunnen berggeiten, die normaal op een rotsklif weggrennen voor een roofdier, dit niet doen in het vlakke Nederland. Andere dieren kennen geen roofdieren in hun natuurlijke leefgebied. Het risico op surplus-killing hangt ook af van de groepssamenstelling, het gebied, tijdstip en seizoen.

[Een uitgebreide toelichting is te vinden in hoofdstuk 6.3 van het feitenonderzoek over de wolf uit 2021.](#)

Nieuws uit de provincies

Drenthe

Praktijkproef wolfwerende draadrasters

In de provincie Drenthe is van het najaar van 2023 tot en met het voorjaar van 2024 een pilot uitgevoerd met wolfwerende mobiele draadrasters. Het doel hiervan was in kaart brengen hoeveel tijd het kost om een perceel goed af te rasteren met deze mobiele draadrasters.

Het wolfwerende mobiele draadraster kan met een quad geplaatst en weer opgeruimd worden. Op de quad hangen zes haspels met daarop stroomdraad. Al rijdend kunnen zes stroomdraden worden uitgerold en de palen worden geplaatst. Hierdoor kan binnen een paar uur een groot weiland worden voorzien van een raster. Daarmee is het een efficiënte manier om een raster te plaatsen dat voldoet aan de [adviesnormen](#). Dit type raster wordt vooral gebruikt door dierhouders die hun vee regelmatig verplaatsen.

Helaas vonden er tijdens de pilot toch een aantal wolvenaantallen plaats binnen de rasters die goed geplaatst waren en akkoord waren bevonden door de wolvenconsulent van de provincie. Hierdoor is er twijfel over de werking van deze mobiele draadrasters. Daarom is de provincie Drenthe in oktober 2024 gestart met een praktijkproef met hetzelfde type draadraster. Hierin wordt onderzocht hoe wolvenaantallen bij zo'n raster zo goed mogelijk voorkomen kunnen worden. Tijdens de praktijkproef wordt het raster intensief gecontroleerd. Daarbij wordt er, meer dan bij de pilot, gelet op de hoogte van de onderste stroomdraad (op maximaal 20 cm van de grond) en de stroom op het raster.

Bovendien is er een draaiboek opgesteld voor als er toch een wolvenaantval plaatsvindt binnen een raster van de praktijkproef. In zo'n geval wordt eerst bekeken hoe de wolf binnen het raster is gekomen. Vervolgens wordt bepaald hoe het raster (tijdelijk) verbeterd kan worden.

In de afgelopen maanden zijn er in het kader van de praktijkproef verspreid over de provincie Drenthe tientallen wolfwerende mobiele draadrasters geplaatst. Tot nu toe zijn er binnen die rasters geen wolvenaantallen geweest.

De praktijkproef loopt tot en met mei 2025. De resultaten worden voor de zomervakantie verwacht.

Nieuwe subsidieregeling voor wolfwerende rasters

In Drenthe wordt gewerkt aan een nieuwe provinciale subsidieregeling voor het aanschaffen van materiaal voor wolfwerende rasters. Die regeling gaat de huidige regeling vervangen. De nieuwe subsidieregeling wordt naar verwachting opengesteld op 18 maart 2025.

Bij de meeste Drentse dierhouders die via de huidige regeling een subsidie hebben ontvangen, voldoet het raster niet aan de [adviesnormen](#). Dat blijkt uit een inventarisatie van de provincie. Het gaat daarbij vaak om relatief kleine mankementen.

Bij de nieuwe regeling hebben de wolvenconsulenten een grote rol, zowel bij de subsidieaanvraag als na plaatsing van het raster. Dat moet ervoor zorgen dat het juiste materiaal wordt aangeschaft en het raster op de juiste wijze wordt geplaatst.

Gelderland

Ruimere subsidieregeling wolfwerende maatregelen

De provincie Gelderland heeft de subsidieregeling voor wolfwerende maatregelen aangepast. Hiermee sluit de subsidie beter aan bij wat Gelderse dierhouders nodig hebben om hun dieren te beschermen. De wijzigingen zijn ingegaan per 1 januari 2025. Lees meer op de [website van de provincie Gelderland](#).

Webinars voor gemeenten en inwoners

De provincie Gelderland organiseerde in december 2024 twee webinars over wolven: één voor gemeenten en één voor inwoners. De webinars gingen over veiligheid, ecologie en samenleven met wolven, aanvallen op en bescherming van weidedieren, verantwoordelijkheden van de verschillende overheden, handelingsperspectief en wetgeving.

Communicatie naar inwoners en dierhouders

De afgelopen periode informeerde Gelderland haar inwoners via social media over wat je kunt doen als je een wolf tegenkomt. Hierover werd ook een video ontwikkeld. Daarnaast is de video over het leven en gedrag van wolven geactualiseerd. De video's zijn te vinden op [de pagina De wolf in Gelderland](#) op de website van de provincie Gelderland.

Ook de komende maanden worden inwoners en dierhouders via social media en huis-aan-huisbladen geïnformeerd over het samenleven met wolven en de veiligheid van mensen en dieren.

Utrecht

Nieuwe subsidieregeling wolfwerende rasters

(Hobby)dierhouders in de provincie Utrecht kunnen ook in 2025 gebruikmaken van subsidies om hun dieren te beschermen tegen wolven. Op 1 februari 2025 opende de vernieuwde provinciale subsidieregeling voor wolfwerende rasters. Met deze subsidie kunnen professionele en hobbymatige dierhouders een tegemoetkoming krijgen voor een vaste of verplaatsbare wolfwerende afrastering. Ook is er subsidie voor een automatisch oprolsysteem voor een verplaatsbare afrastering.

Sinds dit jaar maakt deze subsidie deel uit van de Subsidieregeling Leefomgeving Landelijk Gebied. Hierin zijn meerdere subsidieregelingen voor het landelijk gebied opgenomen. De regeling voor wolfwerende rasters is versimpeld ten opzichte van de regeling in 2024. Zo hoeven er geen stallijsten en overzichtskaarten meer bij de aanvraag gevoegd te worden. Tegelijkertijd wordt de advisering voorafgaand aan plaatsing van de rasters versterkt, door de gratis wolvenconsulent.

Er kunnen nog subsidieaanvragen worden ingediend voor rasters die geplaatst zijn in 2023, 2024 en januari 2025. De aanvraag kan zowel voor als na plaatsing van het raster worden ingediend, mits de kosten gemaakt zijn op of na 26 mei 2023. De hoogte van de subsidie hangt onder andere af van het

aantal gehouden dieren en het soort raster. Het maximale subsidiebedrag is 20.000 euro per dierhouder.

Neem voor meer informatie contact op met de wolvenconsulent via faunabeheer@provincie-utrecht.nl.

Fryslân

Praktijkconsulent actief naast wolvenconsulent

Dierhouders in de provincie Fryslân hebben behoefte aan meer praktijkinformatie over wolfwerende afrasteringen. Daarom heeft Fryslân een praktijkconsulent aangesteld.

De praktijkconsulent geeft dierhouders praktisch advies over materiaalkeuze en de manier waarop de rasters juist geplaatst worden. De praktijkconsulent is zelf ook schapenhouder en heeft al veel wolfwerende maatregelen geplaatst in verschillende situaties. Praktijkconsulent Robert Jan Feijen is bereikbaar via robertjanfeijen@hotmail.com.

Naast de praktijkconsulent is er een wolvenconsulent beschikbaar voor dierhouders in Fryslân. De wolvenconsulent kan meer vertellen over de mogelijkheden voor wolfwerende maatregelen en de subsidieaanvraag. Wolvenconsulent Jaap Mekel is bereikbaar via info@mekelologischbeheer.nl.

Pilot wolfwerend raster met geur en geluid

Schapenhouder Henry Hoiting experimenteert met het toepassen van geur en geluid bij wolfwerende rasters. Dit moet de schapen beschermen tegen wolven.

De provincie Fryslân faciliteert de pilot, mede door een financiële bijdrage. [NU.nl](https://www.nu.nl), [RTV Drenthe](https://www.rtv-drenthe.nl) en [Omrop Fryslân](https://www.omropfryslan.nl) maakten reportages over het experiment, waarvan de eerste resultaten positief zijn. De pilot loopt tot het voorjaar van 2025. Na afloop worden de bevindingen geëvalueerd en gedeeld.

De schapenhouder is actief in Zuidoost-Fryslân en Noord-Drenthe. Tussen april en november grazen zijn schapen vooral op natuurterreinen, in de winterperiode ook bij particulieren.

Noord-Brabant

Subsidie wolfwerende maatregelen opnieuw opengesteld

De provincie Noord-Brabant heeft de subsidieregeling voor preventieve maatregelen tegen wolvenschade opnieuw opengesteld voor 2025. Hiermee kunnen dierhouders subsidie aanvragen voor preventieve maatregelen als ze dieren houden in een wolvenleefgebied of in urgente situaties. Het besluit tot openstellen wordt jaarlijks genomen door gedeputeerde staten. Lees meer over de subsidie op de [website van provincie Noord-Brabant](#).

Zeeland

Subsidie wolfwerende maatregelen Tholen en Reimerswaal

De subsidie voor wolfwerende maatregelen in de provincie Zeeland wordt voor de tweede keer opengesteld. Ditmaal alleen voor landbouwhuisdierhouders in de regio Tholen en Reimerswaal. Wolvenaantallen in Zeeland vonden vooral in deze regio plaats, daarom zet het provinciebestuur in op bescherming in deze gebieden. Lees meer over de subsidie op de [website van provincie Zeeland](#).

Overig nieuws

Benelux+ Transboundary Wolf Meeting

Op 25 en 26 november 2024 vond in Limburg de zevende editie plaats van de Benelux+ Transboundary Wolf Meeting. Daarbij waren ambtenaren aanwezig van diverse overheden uit de Benelux, Duitsland en Denemarken. Zij werden ondersteund door enkele deskundigen die betrokken zijn bij het wolvendossier.

Op de eerste dag werd er gesproken over de verspreiding van de wolf in de verschillende regio's. Ook werden de monitoring, schadecijfers en preventieve maatregelen in de diverse regio's gepresenteerd.

Op de tweede dag werd ingegaan op Europese financieringsmogelijkheden voor preventieve maatregelen. Ook werd er met elkaar gesproken over probleemwolven en de sociale impact van wolven. De meeting werd afgesloten in twee discussiegroepen: één over verschillende monitoringsmethoden en één over preventieve maatregelen. Daarbij werd onder meer gekeken naar geleerde lessen uit het verleden en naar innovatieve maatregelen.

Wolvenplan 2025

De provincies nemen meer tijd voor het uitwerken van het nieuwe gezamenlijke Wolvenplan. De publicatie van het plan was gepland in januari 2025, maar wordt nu verwacht in de eerste helft van dit jaar. De provincies willen onder andere kijken of de voorstellen van staatssecretaris Rummenie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN) over probleemwolven aan het plan kunnen worden gekoppeld.

Het Wolvenplan wordt opgesteld door de provincies binnen de Vereniging Interprovinciaal Overleg (IPO). Het plan biedt de provincies gezamenlijke richtlijnen. De provincies zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van het wolvenbeleid en het formeel vastleggen in bijvoorbeeld verordeningen en beleidsregels.

In december is ook de Landelijke Aanpak Wolven gepubliceerd. Hierin werken de staatssecretaris van LVVN en de provincies samen aan de uitvoering van verschillende activiteiten. Doel van de Landelijke Aanpak is om aanvallen op mensen, huisdieren en landbouwhuisdieren zoveel mogelijk te voorkomen en om effectiever te kunnen optreden als deze aanvallen toch plaatsvinden. De Landelijke Aanpak is een aanvulling op het beleid van de provincies en het Wolvenplan. Lees de [Landelijke Aanpak Wolven op Rijksoverheid.nl](#).

Beschermde status wolven

Vanaf 7 maart 2025 wordt de beschermde status van wolven in de Europese Unie aangepast van 'strikt beschermd' naar 'beschermd'. Het Permanente Comité van het Verdrag van Bern stemde op 3 december 2024 in met het verlagen van de beschermde status.

De wijziging van de internationale beschermde status heeft niet gelijk gevolgen voor de bescherming van wolven in Nederland. Daarvoor is aanpassing nodig van wetgeving in Nederland en de Europese Unie. Totdat die wetgeving is aangepast, blijven wolven in Nederland strikt beschermd.

Nieuwsuur over polarisatie rond wolven

Nieuwsuur zond in december 2024 een item uit over de polarisatie rond wolven en de bedreigingen die hiermee gepaard gaan. Nieuwsuur sprak met verschillende deskundigen en betrokkenen over de gevolgen van deze polarisatie en de complottheorieën die rondgaan over wolven. Bekijk het item van Nieuwsuur op [NOS.nl](#).

Jaaroverzicht wolvendata

Inleiding

De wolf keerde in 2015 terug naar Nederland en vestigde zich in 2018 voor het eerst op de Veluwe. In 2019 vormde zich daar het eerste paar, dat datzelfde jaar jongen kreeg. Zij vormden de eerste wolvenroedel in Nederland. Inmiddels zijn er in Nederland meerdere gevestigde wolven en roedels. Daarnaast zijn er in Nederland doorlopend enkele zwervende wolven die een geschikt territorium zoeken.

Op basis van deze geschiedenis heeft BIJ12 overzichten gemaakt van wolvendata van het afgelopen jaar (2024) en de afgelopen 10 jaar (2015-2024). De overzichten zijn gemaakt met data die bij BIJ12 bekend zijn.

Beleidsuitvoering

BIJ12 verzorgt namens de provincies de beleidsuitvoering van de wolf. Dit omvat de monitoring van wolven, de afhandeling van wolvenschade aan landbouwhuisdieren en de publicatie van de adviesnorm voor preventieve maatregelen tegen wolvenschade ([Faunaschade PreventieKit Wolven \(FPK\)](#)).

Data binnengekomen bij BIJ12

Iedereen die vermoedt een wolf of wolvensporen te hebben gezien, kan dit melden bij het [landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12](#). Een team van wolvenexperts beoordeelt alle meldingen om er zeker van te zijn dat het om een wolf gaat. De data van het Wolvenmeldpunt omvat alle gedocumenteerde en gevalideerde wolvenwaarnemingen in Nederland. Daarnaast beschikt BIJ12 over de data met betrekking tot schade aan landbouwhuisdieren.

In de database van het Wolvenmeldpunt zijn waarnemingen vanaf 2015 gearhiveerd. Omdat dit de eerste keer is dat BIJ12 een jaaroverzicht van de data presenteert, wordt er naast de focus op het afgelopen jaar (2024) ook teruggekeken naar de ontwikkeling sinds de start van de registratie van de eerste wolvenmelding in 2015. Alle data in dit jaaroverzicht zijn gepresenteerd op basis van kalenderjaren.

Leeswijzer

In het jaaroverzicht komen verschillende thema's aan de orde. Onder andere zijn de volgende aspecten belicht vanuit de monitoring: zekere wolvenwaarnemingen, dode wolven en met DNA aangetoonde individuele wolven. Daarnaast wordt ingegaan op door de wolf veroorzaakte schade aan landbouwhuisdieren in Nederland.

Data Wolvenmeldpunt

De data die gebruikt is voor dit jaaroverzicht, komt uit de database van het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12 en uit de schadedatabase van BIJ12. De coördinatie en uitvoering van het Wolvenmeldpunt is belegd bij de Zoogdiervereniging in opdracht van BIJ12. Wageningen Environmental Research (WENR) heeft van BIJ12 opdracht gekregen om de genetische analyses van wolvensporen uit te voeren. De database bevat de verzameling van alle gedocumenteerde en gevalideerde wolvenwaarnemingen vanaf 2015. In dit overzicht wordt enkel gebruik gemaakt van gevalideerde data.

Hoe verzamelt BIJ12 waarnemingen?

De waarnemingen in de database van het Wolvenmeldpunt kunnen op twee manieren binnenkomen: via passieve of actieve monitoring. Onder passieve monitoring vallen alle meldingen van wolven en wolvensporen die verkregen worden van derden zonder hier extra inspanning op te leveren. Het betreft dus waarnemingen die bij toeval zijn gedaan. Actieve monitoring is het gericht monitoren en verzamelen van wolvenwaarnemingen, waarbij (actief) gezocht wordt naar sporen of andere waarnemingen, bijvoorbeeld via cameravallen. Actieve monitoring wordt opgestart in gebieden waar herhaaldelijk over meerdere dagen of weken, al dan niet bevestigde, meldingen van wolven worden verkregen. Voor de monitoring van wolven wordt gewerkt volgens het [Monitoringplan Wolf](#).

Welke type waarnemingen zijn er?

Het Wolvenmeldpunt bevat zowel directe (zichtwaarneming van een wolf) als indirecte wolvenwaarnemingen (sporen of prooidieren). In dit overzicht worden de volgende typen waarnemingen onderscheiden als het om monitoringsdata gaat (uit het Wolvenmeldpunt): wolf gezien, loopspoor, uitwerpsel, kadaver van een wild dier en overig (onder andere haren of bloed van wolven).

Wat is gevalideerde data?

In dit overzicht wordt enkel gebruik gemaakt van gevalideerde data die geclassificeerd is als 'zekere waarneming'. Zekere waarnemingen zijn waarnemingen aan de hand van directe bewijzen (zoals DNA-uitslagen) of aan de hand van indirecte bewijzen.

Gevalideerde data zijn data die door wolvendeskundigen zijn beoordeeld op echtheid. De beoordeling of een waarneming daadwerkelijk een wolf betreft, gebeurt in twee stappen. De eerste stap dient als (voorlopige) validatie en gebeurt in eerste instantie op basis van kenmerken die telefonisch, per mail, via social media of via waarnemingssites al dan niet met foto's of video's gemeld worden. Als een veehouder bij BIJ12 melding doet van gedode of gewonde landbouw(huis)dieren en het vermoeden bestaat dat de predator een wolf is, neemt een taxateur binnen 24 uur een DNA-monster af. Ook bij andere wolvensporen (zoals een wild prooidier, keutel of haren) kan DNA worden afgenomen om te beoordelen of het om een wolf gaat.

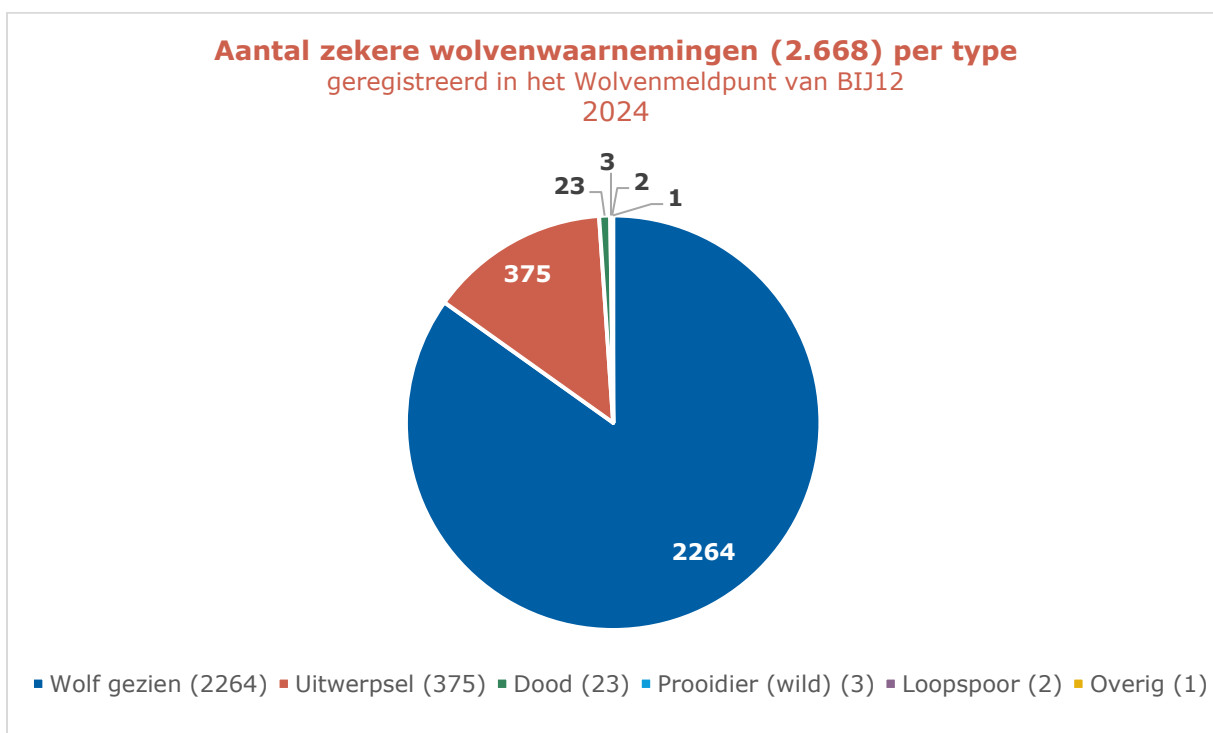
Indien DNA-afname niet mogelijk en/of niet van toepassing is (bij overige waarnemingen zoals zichtwaarnemingen), wordt door wolvendeskundigen beoordeeld of met het beschikbare materiaal beoordeeld kan worden of het daadwerkelijk een wolf betreft (de tweede beoordeling).

Meldingen monitoring Wolvenmeldpunt

Bevestigde wolvenmeldingen 2024

In 2024 ontving het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12 5.446 meldingen van vermoedelijke wolven(sporen). Daarvan is beoordeeld dat 2.668 daadwerkelijk wolvenwaarnemingen betroffen. Het gaat hierbij om waarnemingen die door het publiek zijn gemeld (passieve monitoring) en om waarnemingen die zijn verzameld vanuit gericht onderzoek (actieve monitoring). Concreet zijn deze meldingen in te delen in zes categorieën: wolf gezien, uitwerpsel, loopspoor, kadaver van een wild dier, dode wolf en overig (zoals bijvoorbeeld wolvenhaar). Hierin zijn dus geen schadedata opgenomen; informatie daarover is te vinden onder de kop *Meldingen schadeafhandeling BIJ12*.

In Figuur 1 is over 2024 het aantal zekere wolvenwaarnemingen in het Wolvenmeldpunt per categorie vermeld. Het grootste deel (84,9%) van de waarnemingen is bevestigd door wolven die op foto of (wild)camerabeelden zijn vastgelegd ('wolf gezien'; 2.264 keer). In 14,1% van de gevallen is de aanwezigheid van de wolf bevestigd door middel van wolvenuitwerpselen. De wolf werd minder vaak (<1%) bevestigd via wilde prooidieren of loopsporen. Dat komt waarschijnlijk doordat er veel bewijsmateriaal aangeleverd moet worden voordat deze waarnemingen met zekerheid toegeschreven kunnen worden aan een wolf.

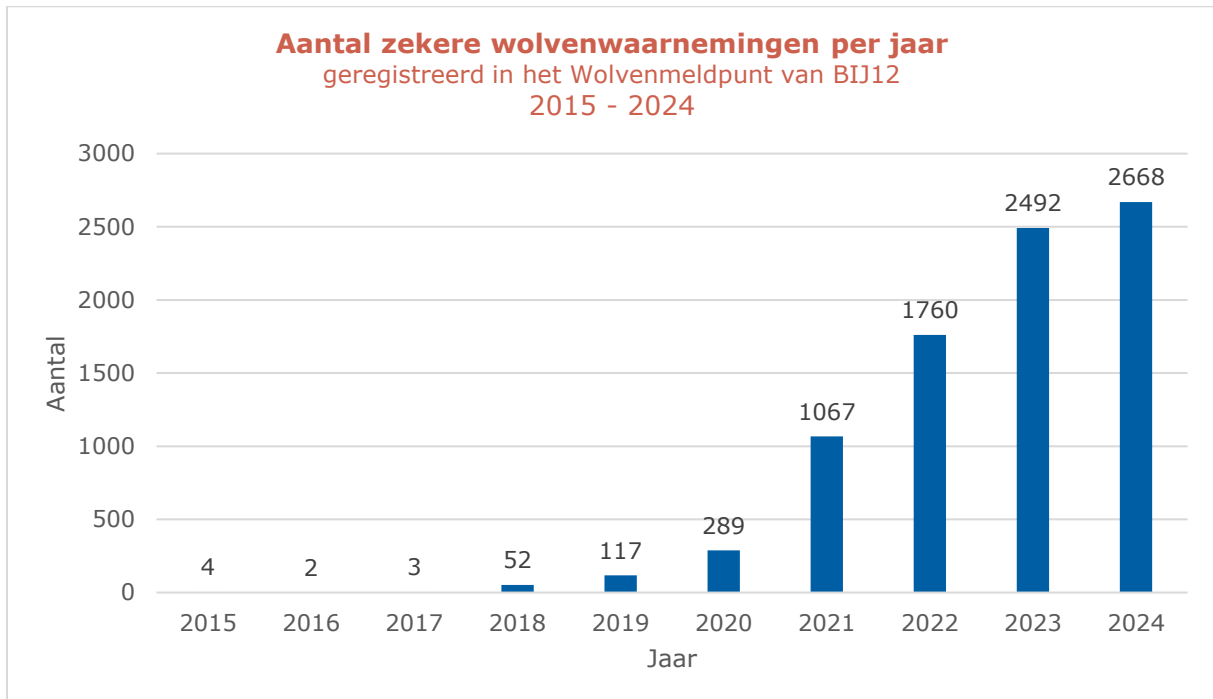

Figuur 1. Aantal zekere wolvenwaarnemingen per type in 2024 geregistreerd in het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12 (exclusief schadedata).

Bevestigde wolvenmeldingen: 2015 - 2024

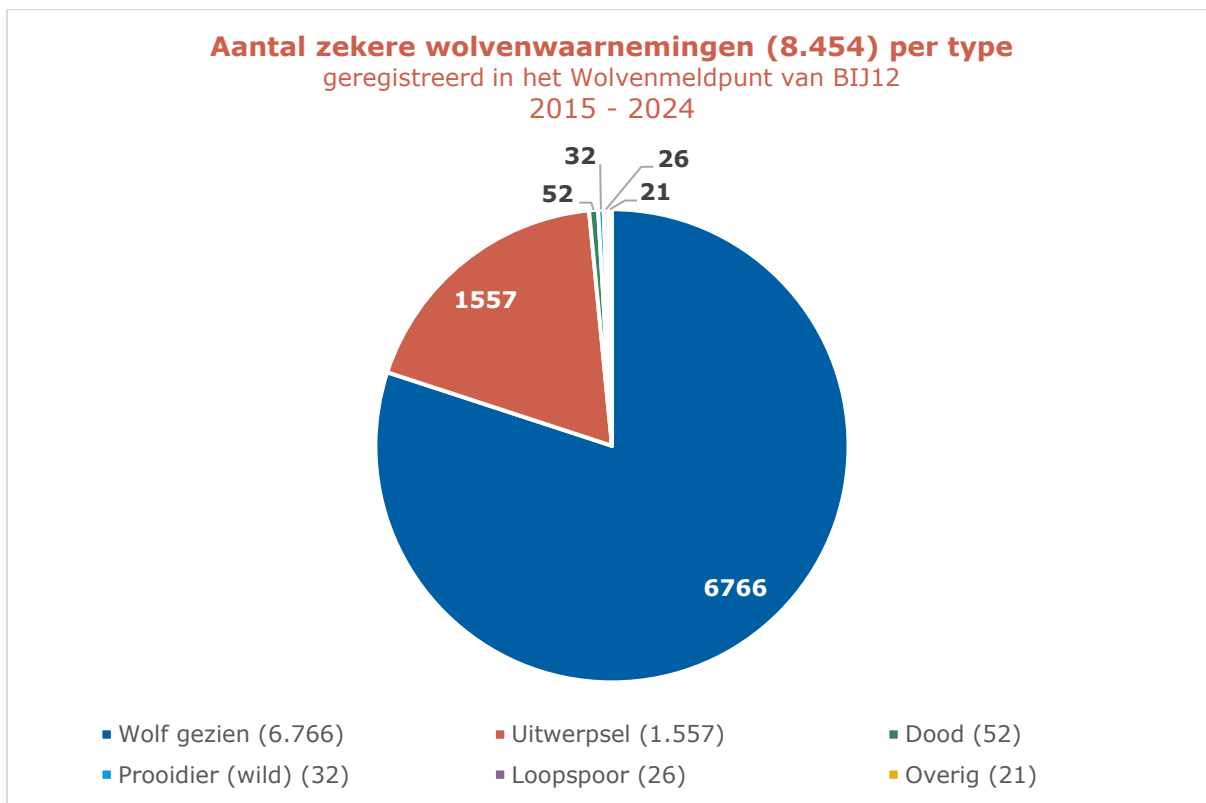
Al sinds 2008 worden waarnemingen van wolven in Nederland geregistreerd in de database van het Wolvenmeldpunt. In 2015 werd voor het eerst met zekerheid een wolf vastgesteld in Nederland. Sinds 2015 hebben wolvendeskundigen conform het [Monitoringplan wolf](#) in totaal 8.454 zekere wolvenwaarnemingen bij het Wolvenmeldpunt vastgesteld. Hierin zijn geen schadedata opgenomen; informatie daarover is te vinden onder de kop *Meldingen schadeafhandeling BIJ12*.

In Figuur 2 is te zien hoe het aantal (bevestigde) wolvenwaarnemingen in de loop van de jaren is toegenomen.

Figuur 2. Zekere wolvenwaarnemingen in Nederland 2015-2024 geregistreerd in het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12 (exclusief schadedata).

In Figuur 3 is het aantal zekere wolvenwaarnemingen van 2015 tot 2024 per categorie vermeld. Het grootste deel (80%) van de 8.454 bevestigde waarnemingen betrof wolven die op foto of bewegend beeld werden vastgelegd. In circa 18% van de gevallen werd de aanwezigheid van een wolf bevestigd door middel van wolvenuitwerpselen. Wolven werden minder vaak (<1%) bevestigd via wilde prooidieren of loopsporen. De reden hiervoor is waarschijnlijk dat er veel bewijsmateriaal moet worden aangeleverd voordat dergelijke meldingen met zekerheid kunnen worden toegewezen aan een wolf (zie de vereisten in paragraaf 5.2.4 en 5.2.5 van het [Monitoringplan](#)). Daarnaast is de wolf 21 keer (<1%) bevestigd via overige waarnemingen ('overig'). Bij deze meldingen gaat het bijvoorbeeld om bloed of haren.

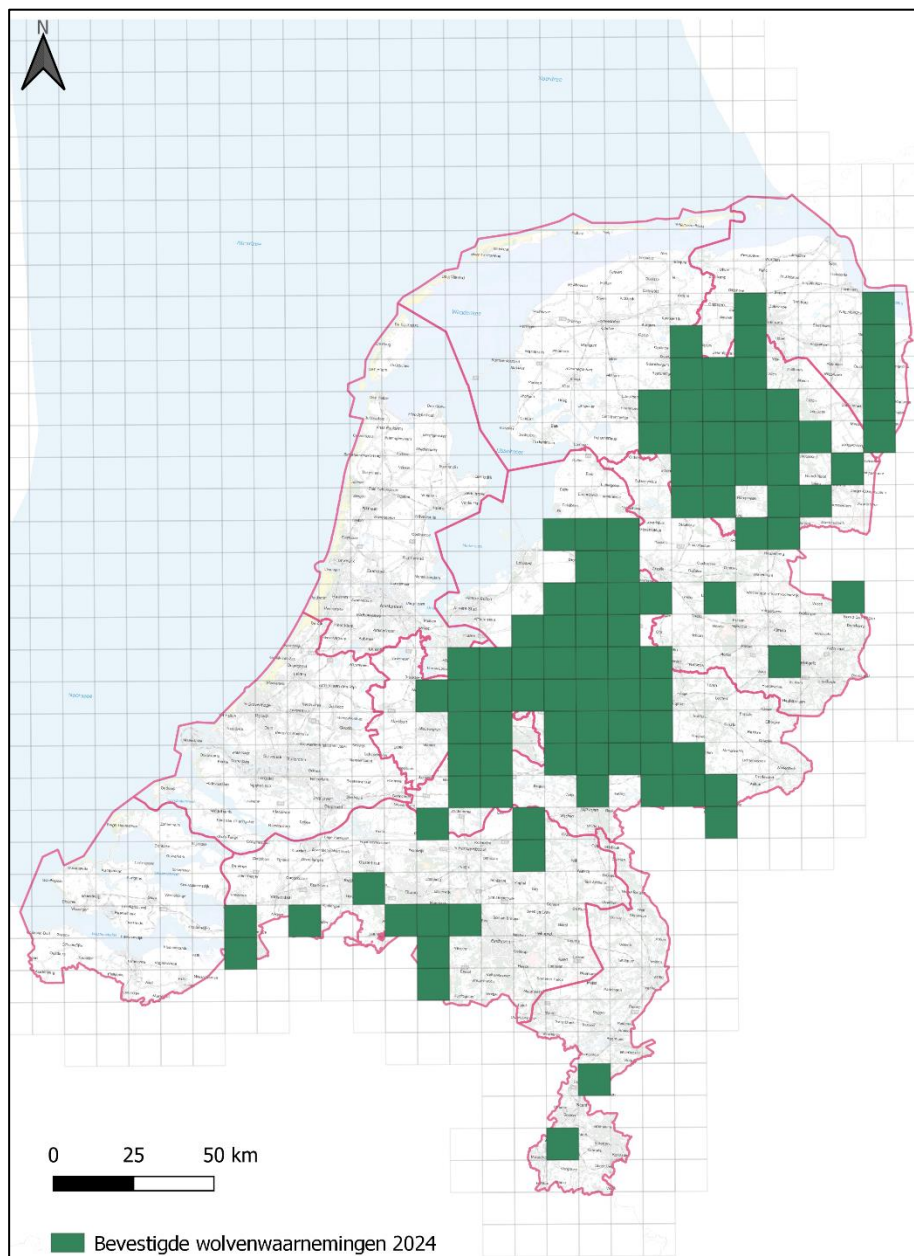
Figuur 3. Aantal zekere wolvenwaarnemingen per type over de jaren 2015-2024 geregistreerd in het landelijke Wolvenmeldpunt van BIJ12 (exclusief schadedata).

Verspreiding wolf over Nederland

Verspreiding wolf in 2024

In Figuur 4 is te zien waar in 2024 bevestigde wolvenwaarnemingen in Nederland zijn geregistreerd. In de kaart zijn zowel zekere waarnemingen van wolven(sporen) uit het Wolvenmeldpunt als wolvenschade opgenomen. Het gaat om zowel gevestigde wolven als wolven die op doortocht zijn, de zogenoemde zwervende wolven.

De rasters hebben een schaal van 10 bij 10 kilometer en voor de kleuring van de rastercellen zijn de richtlijnen uit het Monitoringplan (2019) gevolgd.

Figuur 4. Ruimtelijke weergave van alle bij BIJ12 geregistreerde bevestigde wolvenwaarnemingen in 2024. De rasters hebben een schaal van 10 bij 10 kilometer. De kaart bevat zowel zekere waarnemingen van wolven (sporen uit het Wolvenmeldpunt (de monitoringsdata) als de wolvendata verkregen uit de afhandeling van schade aan landbouwhuisdieren).

Verspreiding wolf 2015 - 2024

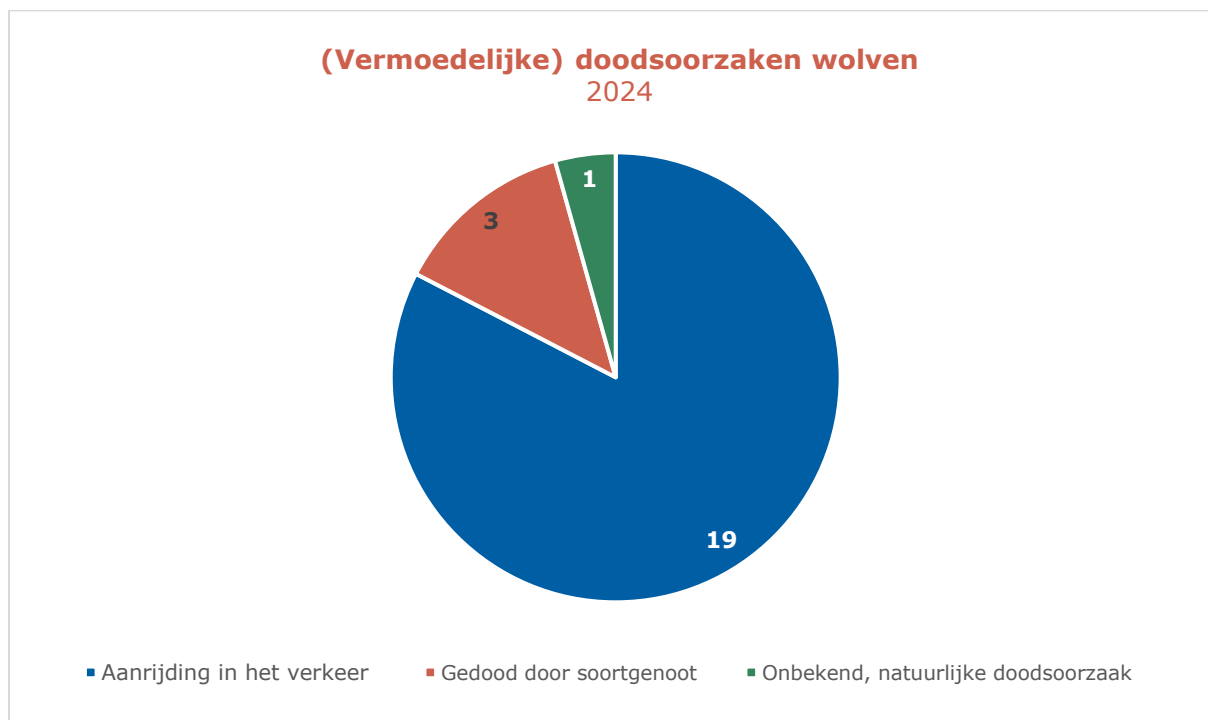
Op de website van BIJ12 staat een [interactieve kaart](#) over de ontwikkeling van de verspreiding van (geregistreerde) gevestigde wolven in Nederland. Hierop staat waar in de Benelux en Duitsland de afgelopen jaren wolven zijn waargenomen. Op de kaart is aangegeven of het gaat om een individu, paar of roedel. De kaart geeft een goed beeld van de ontwikkeling in de verspreiding en voortplanting van wolven door de jaren heen. De kaart geeft informatie per wolvenjaar. Een 'wolvenjaar' start in mei en loopt tot en met april van het jaar daarop. Hierbij wordt rekening gehouden met de biologie en voortplantingscyclus van de wolf.

Dode wolven

Dode wolven 2024

In 2024 werden er 23 [dode wolven geregistreerd](#) in Nederland. In veel gevallen kon de doodsoorzaak worden achterhaald. Die doodsoorzaken zijn te vinden in Figuur 5.

In 2024 kwam 82,6% van de dode wolven om in het verkeer. Daarmee is het verkeer de belangrijkste doodsoorzaak van wolven in Nederland. In totaal zijn 16 van de 23 wolven omgekomen in Gelderland (69,6%). De overige zeven wolven kwamen om in de provincies Drenthe (3), Noord-Brabant (2), Utrecht (1) en Limburg (1).

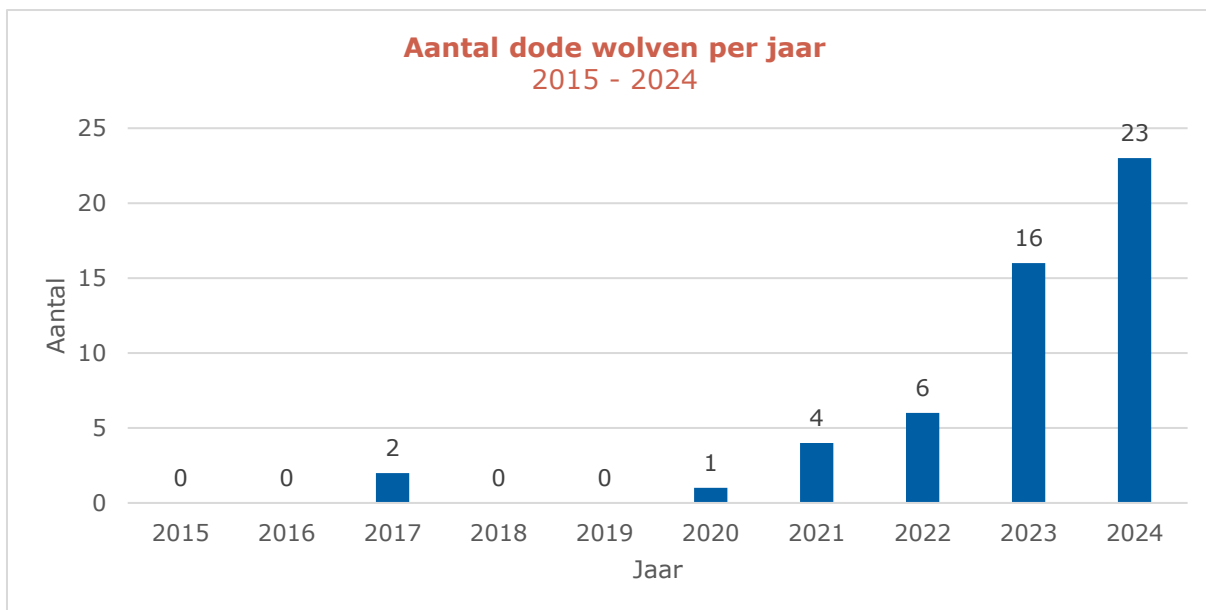
Figuur 5. (Vermoedelijke) doodsoorzaken van geregistreerde dode wolven in Nederland in 2024. Van een aantal wolven is de doodsoorzaak niet met zekerheid te achterhalen. Het gaat daarbij met name om de wolven die vermoedelijk zijn gedood door soortgenoten. Op basis van de omstandigheden en de sectie is de meest aannemelijk doodsoorzaak geregistreerd.

Dode wolven 2015 - 2024

In de periode 2015 tot en met 2024 zijn er 52 dode wolven [geregistreerd in Nederland](#). De aantallen dode wolven zijn de afgelopen jaren sterk toegenomen (Figuur 6). In de meeste gevallen kon de doodsoorzaak met redelijke zekerheid achterhaald worden.

Zoals te zien is in Figuur 7, is net als in 2024 het verkeer doodsoorzaak nummer één van de omgekomen wolven in Nederland (78,8% van de gevallen). In drie gevallen ging het hierbij om een aanrijding met een trein. Opmerkelijk was dat deze treinaanrijdingen in een korte periode achter elkaar plaatsvonden in het najaar van 2023. Bij één aanrijding met een trein is het vermoeden dat de wolf achter een ree aan rende en mogelijk daarom in aanvaring kwam met de trein. Na het verkeer is (vermoedelijke) concurrentie met soortgenoten de op één na meest voorkomende doodsoorzaak. In het kader op de volgende pagina is hier een nadere toelichting op gegeven.

In totaal is ongeveer twee derde van de 52 wolven omgekomen in Gelderland (65,4%). De overige wolven kwamen om in de provincies Drenthe (6), Noord-Brabant (4), Limburg (4), Utrecht (2), Fryslân (1) en Overijssel (1).

Figuur 6. Overzicht van het aantal geregistreerde dode wolven per jaar in Nederland (2015-2024). In de jaren 2015, 2016, 2018 en 2019 zijn er in Nederland geen dode wolven geregistreerd.

Een ecologische toelichting: het doden van soortgenoten

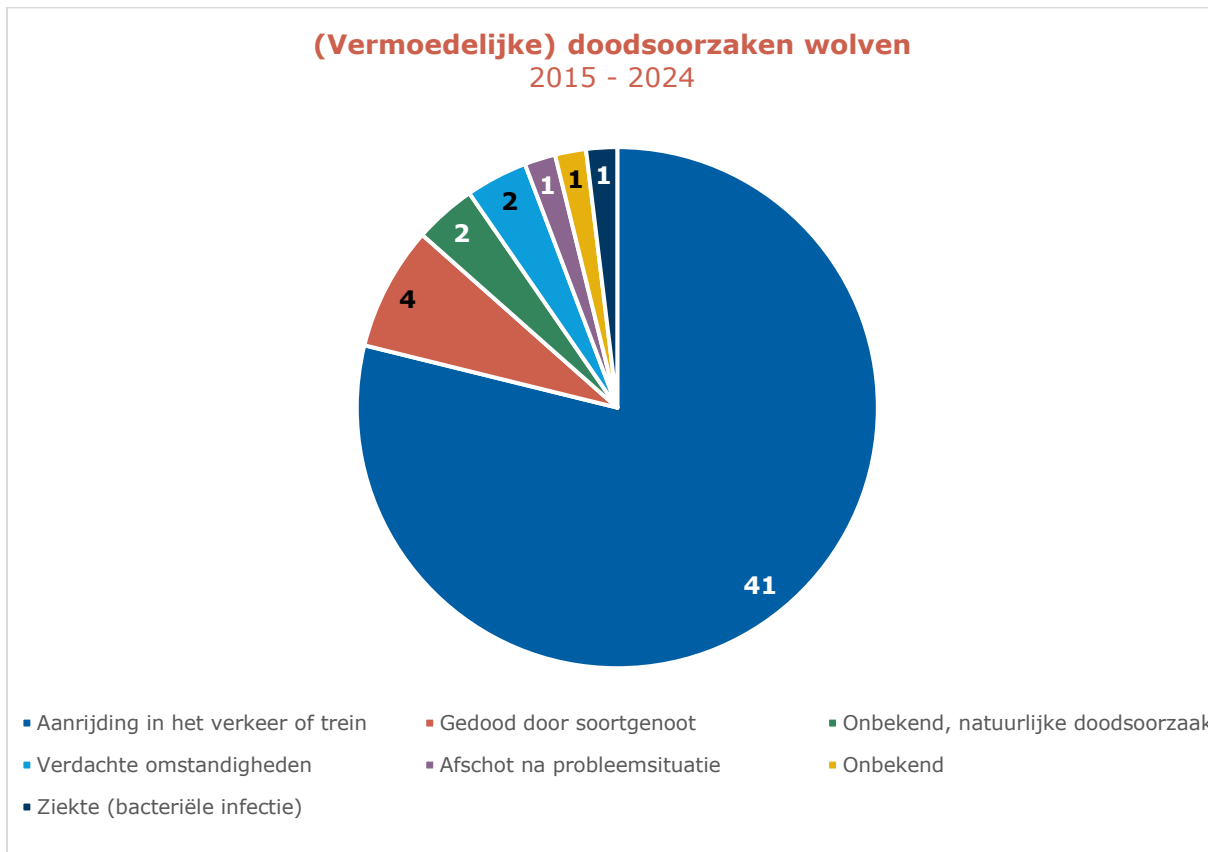
De afgelopen jaren is uit sectie op dode wolven gebleken dat er (vermoedelijk) meerdere wolven zijn gedood door soortgenoten. Dit wordt vermoed op basis van de uitgevoerde sectie door DWHC en WENR waarbij bijtsporen op het overleden dier werden aangetroffen. Een mogelijke verklaring voor de toename is de concurrentie en competitie tussen territoriale roedels.

Het aantal wolven in een regio wordt beperkt door de manier waarop wolven leven. Wolven staan geen vreemde wolven toe in hun territorium. In een territorium leven een ouderpaar en hun welpen, eventueel met enkele nakomelingen van het jaar daarvoor. Jongvolwassen dieren verlaten de roedel meestal als ze één of twee jaar oud zijn, soms blijft een enkele langer aanwezig in het ouderlijk territorium.

De grootte van territoria kan sterk variëren, en is onder andere afhankelijk van de hoeveelheid voedsel en de concurrentie tussen roedels. Bij een groot voedselaanbod kan een territorium kleiner zijn dan bij een laag voedselaanbod. Als er nog niet veel roedels zijn in een gebied, kan een groot oppervlak worden bezet. Als het aantal roedels en daarmee de concurrentie in een gebied toeneemt, kunnen territoria kleiner worden of verschuiven omdat het lastiger wordt om de buitengrenzen te verdedigen. Zodra er meer wolven leven zoals in een gebied als de Veluwe, gaan dichtheidsafhankelijke factoren een rol spelen.

Eén van die factoren is een toename in agressie tussen roedels. Ook de camerabeelden van januari 2024 geven een inkijkje in deze territoriale agressie. Op [de videobeelden](#) is het territoriale gedrag tussen roedels te zien. Het betreden van een territorium van een andere roedel resulteert niet altijd in agressie. Dit hangt af van verschillende factoren, waaronder ruimte, tijd en verwantschap. Wolven verdedigen hun territorium pas als zij andere wolven tegenkomen en dus tegelijkertijd in hetzelfde gebied aanwezig zijn. In de paartijd zijn wolven vanwege hormonen driftiger dan in de zomer. Als wolven verwant zijn, zijn ze over het algemeen toleranter naar elkaar.

Van de 52 omgekomen wolven is van 42 wolven het individu aan de hand van het DNA achterhaald. Als het individu bekend is, kan vaak ook de herkomst van de wolf bepaald worden. Van de 42 individuen waren er 22 afkomstig uit Nederland, zeven uit België en zes uit Duitsland. Van zeven individuen is de herkomststroedel onbekend omdat de ouders (nog) niet in de monitoring zijn voorgekomen. Van de overige 10 wolven wordt het DNA nog geanalyseerd, dit zijn dieren die na medio oktober dood gevonden zijn.

Figuur 7. (Vermoedelijke) Doodsoorzaken van wolven in Nederland 2017-2024. In de jaren 2015 en 2016 zijn er in Nederland geen dode wolven geregistreerd.

Drie uitgelichte dode wolven

Stroe

Op 1 oktober 2021 werd een dode wolf aangetroffen langs het spoor nabij Stroe. Het onderzoek door het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC) en Wageningen Environmental Research (WENR) toonde aan dat het dier doodgeschoten was. Het betreft het eerste bevestigde geval van stroperij van een wolf in Nederland. De wolf is een beschermde diersoort en daarom is het doden van een wolf strafbaar. Op basis van DNA kon worden vastgesteld dat het ging om de wolf GW1490m, de destijds gevestigde mannelijke wolf op de Zuidwest-Veluwe. De politie deed onderzoek met als doel de dader te vinden. Het programma Opsporing Verzocht heeft destijds over deze casus [een uitzending](#) gemaakt.

Wapse

Op 9 juli 2023 vond een incident plaats in het Drentse Wapse. Daarbij raakte een dierhouder gewond door een wolf. Dit was de eerste ingrijpende interactie tussen mens en wolf in Nederland. Op grond van de openbare orde en veiligheid heeft de burgemeester van de gemeente Westerveld een noodbevel afgegeven om deze wolf af te schieten. Het gaat om wolf GW3151m, een mannelijke nakomeling van toen circa één jaar oud geboren in de roedel op de Drents-Friese Regio. Er werd een strafrechtelijk onderzoek naar deze zaak opgestart dat door de rechtbank in behandeling wordt genomen.

Bacteriële infectie

In november 2023 werd in een bosgebied op de Noord-Veluwe een jonge wolf dood gevonden in een modderpoel. Uit de DNA-analyse blijkt dat het gaat om individu GW3875m. Dit was een nog onbekend mannelijk individu, hij is bij deze analyse voor het eerst genetisch aangetoond. Het betreft waarschijnlijk een nakomeling van de Noord-Veluwe-roedel. Het dier kon vermoedelijk niet meer uit de modderpoel komen en is kort daarop doodgegaan. De wolf is naar het DWHC in Utrecht gebracht. Daar is hij onderzocht door ecologen van WENR en pathologen van het DWHC.

Uit het pathologisch onderzoek bleek dat deze jonge mannelijke wolf een slechte conditie had. Het dier had geringe vetreserves en een slechte bespiering, wat duidt op een langdurige slechte conditie. De wolf had een zeer uitgebreide buikvliesontsteking met pus in de buikholte veroorzaakt door een bacteriële infectie. Als gevolg van deze ontstekingen had het dier geelzucht. Dit is de eerste wolf in Nederland waarvan uit onderzoek blijkt dat het dier een natuurlijke dood door een bacteriële infectie is gestorven. Meer over het DWHC-onderzoek op deze wolf is te lezen op de [website van DWHC](#).

Wat wordt er onderzocht bij dode wolven?

Dode wolven worden in opdracht van de provincies onderzocht op onder andere de doodsoorzaak, eventuele onderliggende (besmettelijke) ziekten en verschillende ecologische aspecten. Het onderzoek wordt uitgevoerd door het [Dutch Wildlife Health Centre \(DWHC\)](#) en [Wageningen Environmental Research \(WENR\)](#). BIJ12 deelt informatie over dode wolven op bij12.nl/wolf en in de voortgangsrapportages.

WENR doet indien mogelijk sporenonderzoek op de vindplaats van de dode wolf. Daarbij wordt gezocht naar aanwijzingen voor de doodsoorzaak. Vervolgens vervoert WENR de dode wolf naar DWHC.

Daar verrichten WENR en DWHC gezamenlijk onderzoek op het dode dier. WENR richt zich op dierecologische aspecten, zoals leeftijd, geslacht, afmetingen, conditie en voortplantingsstatus van de wolf. Ook neemt WENR DNA-monsters af om het individu te identificeren. De DNA-analyse van dode wolven is onderdeel van de reguliere, periodieke analyses van waarnemingen en schadegevallen.

DWHC, verbonden aan de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht, verricht het pathologische onderzoek bij dode wolven. Daarbij wordt gekeken naar de doodsoorzaak en eventuele onderliggende (besmettelijke) ziekten. [Klik hier voor de video](#) die de faculteit Diergeneeskunde van Universiteit Utrecht heeft gemaakt over het pathologisch onderzoek dat het DWHC doet bij dode wolven.

Individen

Wanneer er DNA is afgenomen bij een wolvenspoor (zoals een wolvenuitwerpsel of een prooidier), kan naast de soortbepaling (wel of geen wolf) ook bepaald worden om welk individu het gaat. Ieder individu krijgt een individunummer dat begint met GW (Genetisch wolf), gevolgd door een uniek nummer en de code m (male) of f (female). In dit deel van het jaaroverzicht wordt informatie verstrekt over wolven die op basis van DNA op individu te onderscheiden zijn.

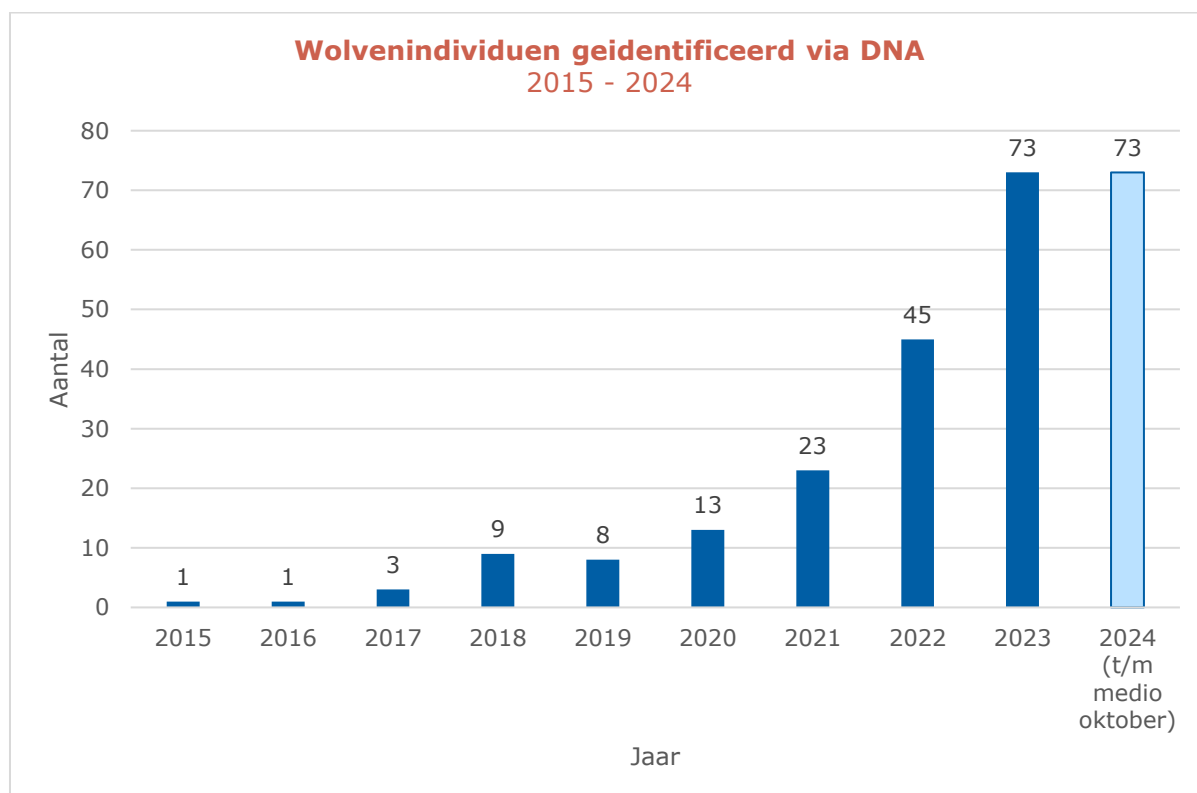
Met DNA aangetoonde individuen 2024

Voor het jaar 2024 zijn de uitslagen van de individubepalingen tot en met medio oktober bekend. In 2024 zijn er tot en met medio oktober 73 verschillende wolven in Nederland via DNA geïdentificeerd. Het aantal wolven dat in Nederland voorkomt (gevestigd en rondzwervend) is hoger dan het aantal met DNA geïdentificeerde individuen, zie het kader *Hoeveel wolven leven er in Nederland?* in de Voortgangsrapportage voor een schatting van het huidige aantal wolven.

Met DNA aangetoonde individuen: 2015 - 2024 (medio oktober)

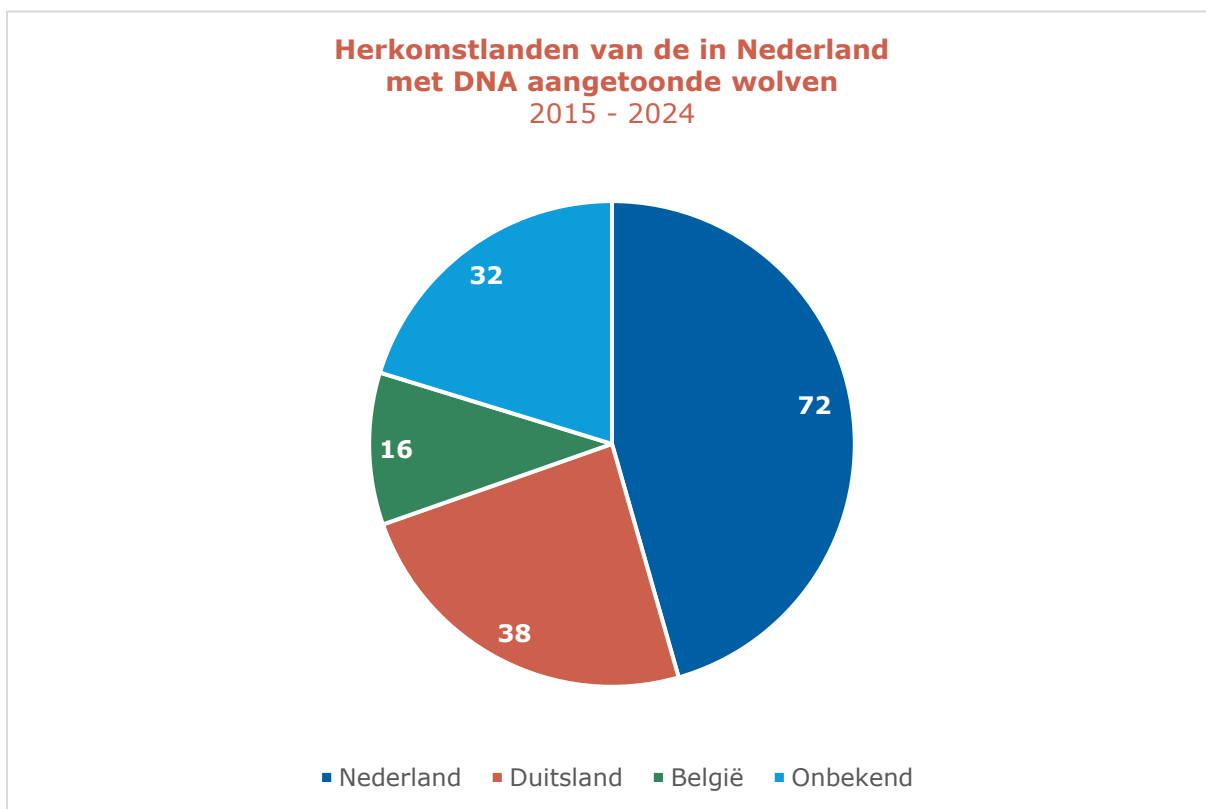
Vanaf 2015 tot en met medio oktober 2024 is er in Nederland DNA aangetoond van in totaal 158 verschillende wolven. In Figuur 8 is per kalenderjaar inzichtelijk gemaakt hoeveel wolvenindividuen er per jaar zijn vastgesteld.

Het merendeel van de aangetoonde individuen in Nederland is afkomstig uit de Centraal-Europese wolvenpopulatie (zie ook het kader *Historie Centraal-Europese wolvenpopulatie*). Drie wolvenindividuen komen van de Alpiene populatie (deze populatie vindt zijn origine in de Frans-Italiaans-Zwitserse Alpen).

Figuur 8. Aantal via DNA geïdentificeerde wolven per wolvenjaar. Van 2024 zijn nog niet alle verzamelde DNA-monsters geanalyseerd op individu. Daarom wordt voor 2024 de data tot en met medio oktober weergegeven. Het aantal wolven dat in Nederland voorkomt (gevestigd en rondzwervend) is hoger dan het aantal geïdentificeerde individuen, omdat niet elke wolf met DNA kan worden vastgesteld.

De meeste wolven die in Nederland zijn aangetoond, zijn in Nederland geboren: 72 van de 158. Zie Figuur 9. Van 38 wolven is vastgesteld dat zij geboren zijn in Duitsland. 16 wolven zijn geboren in België. Van 32 individuen is de herkomstroedel onbekend omdat de ouders (nog) niet in de monitoring zijn voorgekomen.

Figuur 9. Verdeling van de herkomstlanden van de via DNA geïdentificeerde wolven. Van 2024 zijn nog niet alle verzamelde DNA-monsters geanalyseerd op individu. Daarom wordt voor 2024 de data tot en met medio oktober weergegeven.

Opvallend is dat het merendeel van de wolven dat in Nederland is geïdentificeerd van het mannelijke geslacht is. Van de 158 individuen zijn er 98 (62%) mannelijk en 60 (37,3%) vrouwelijk. Van één individu was het niet mogelijk om het geslacht met het beschikbare DNA vast te stellen. Dit betekent dat bijna 2 op de 3 wolven die in Nederland genetisch zijn vastgesteld, mannelijk zijn.

Historie Centraal-Europese wolvenpopulatie

(Bron: De wolf terug in Nederland; een factfinding study, Jansman et al. 2021)

De huidige Centraal-Europese wolvenpopulatie ontstond in de jaren 90 in West-Polen. Deze wolven hadden zich vanuit een beperkt aantal wolven, die zich westelijker bevond, vanuit het Noord-Poolse deel van de Baltische populatie, verspreid.

Wolven zijn pas sinds 1998 beschermd in Polen. Daardoor konden deze eerste roedels maar met moeite overleven als gevolg van verdelging. In 1996 werd de eerste wolf in Noordoost-Duitsland waargenomen na een afwezigheid van 150 jaar. In 2000 werd er weer voor het eerst voortplanting in Duitsland waargenomen. Sindsdien groeide de Centraal-Europese populatie zeer snel, met initieel een jaarlijkse toename van 30%. Dit resulteerde in 2020 in ongeveer 130 roedels in Duitsland en 150 roedels in West-Polen.

Nakomelingen roedels in Nederland

Sinds 2019 vindt er voortplanting plaats van wolven in Nederland. De afgelopen jaren groeide het aantal roedels. Welpen worden vaak als eerste waargenomen op wildcamerabeelden. Ze worden vaak pas genetisch aangetoond als ze ouder worden en meer (vindbare of herkenbare) sporen achterlaten. In Tabel 1 staat een overzicht van het minimale aantal welpen dat over de jaren met wildcamerabeelden bij de roedels is vastgesteld.

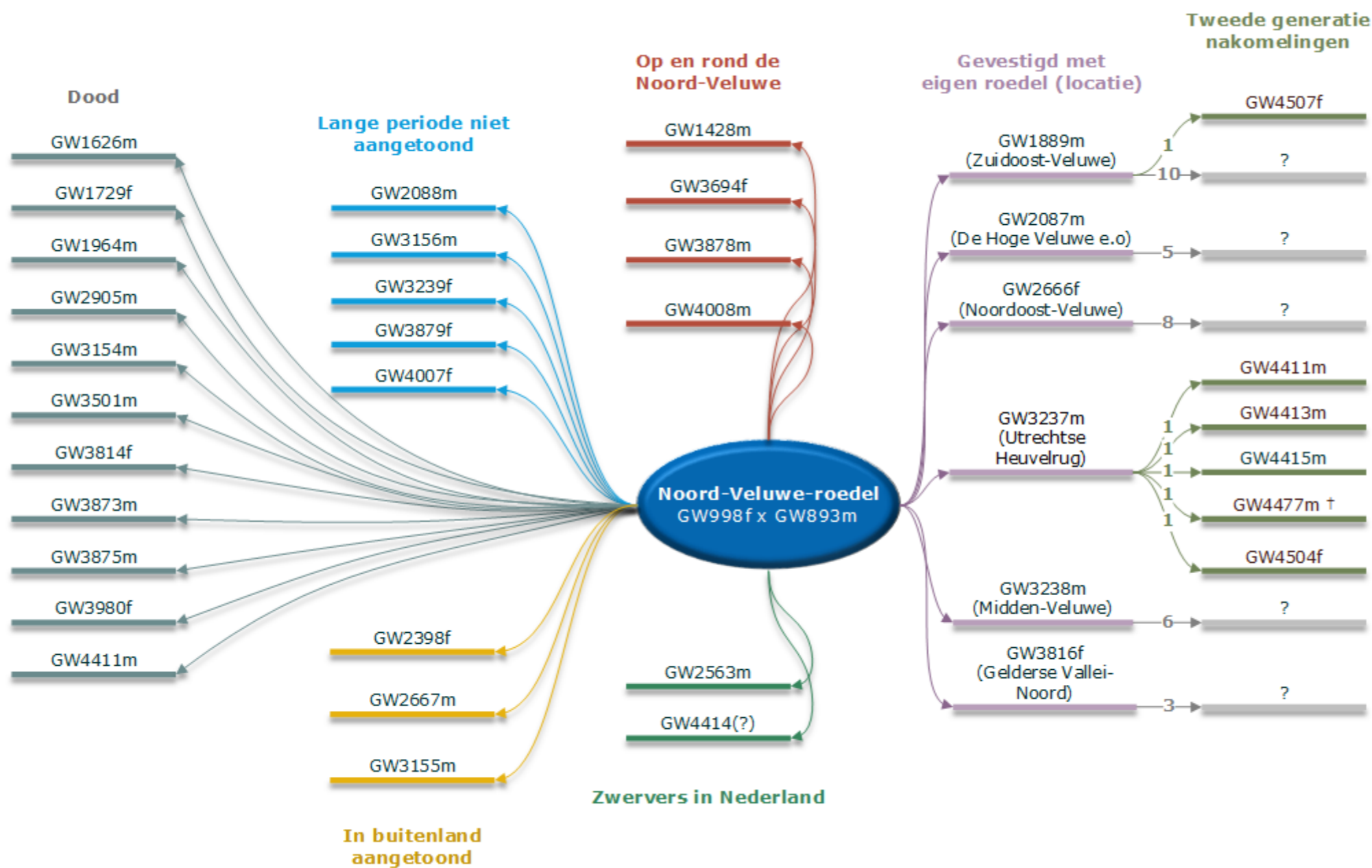
Dankzij wildcamerabeelden en genetische informatie is het in sommige gevallen mogelijk om nakomelingen gedurende verschillende generaties te volgen. Dat geldt bijvoorbeeld voor de roedel op de Noord-Veluwe die inmiddels al sinds 2019 actief is in dit gebied.

Tabel 1. Overzicht van het minimale aantal welpen dat over de jaren met wildcamerabeelden bij de roedels is vastgesteld. De jaren waarin de betreffende roedel nog niet was gevormd, worden aangegeven met 'n.v.t.'.

Roedels	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Totaal welpen
Drents-Friese regio	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	3	8	7	18
Midden-Drenthe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	5	5	10
Noordwest-Veluwe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	5	3	8
Noord-Veluwe	4	6	5	6	6	5	32
Noordoost-Veluwe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	5	3	8
Midden-Veluwe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	4	0	6	10
Zuidwest-Veluwe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	7	12	19
Hoge Veluwe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	5	?	?	5
Zuidoost-Veluwe	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	4	7	11
Gelderse Vallei-Noord	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	3	3
Utrechtse Heuvelrug	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	5	5
Totaal welpen	4	6	5	18	40	56	129

Twee generaties Noord-Veluwe

Uit wildcamerabeelden van de afgelopen zes jaar blijkt dat er in totaal minimaal 32 welpen zijn geboren in het territorium op de Noord-Veluwe. Van deze 32 welpen zijn er 31 genetisch vastgesteld met DNA. In Figuur 9 zijn alle nakomelingen van de Noord-Veluwe-roedel en die aangetoond zijn via DNA schematisch weergegeven. Op basis van DNA weten we dat zes van deze nakomelingen een eigen territorium binnen Nederland hebben gevonden en drie nakomelingen zijn uitgezworven richting Duitsland en België. Elf nakomelingen vonden de dood en vijf nakomelingen zijn langere periode niet met DNA aangetoond. Vier nakomelingen zijn aangetoond in en rond het territorium van het ouderpaar en twee zijn zwervend door Nederland (Figuur 10).

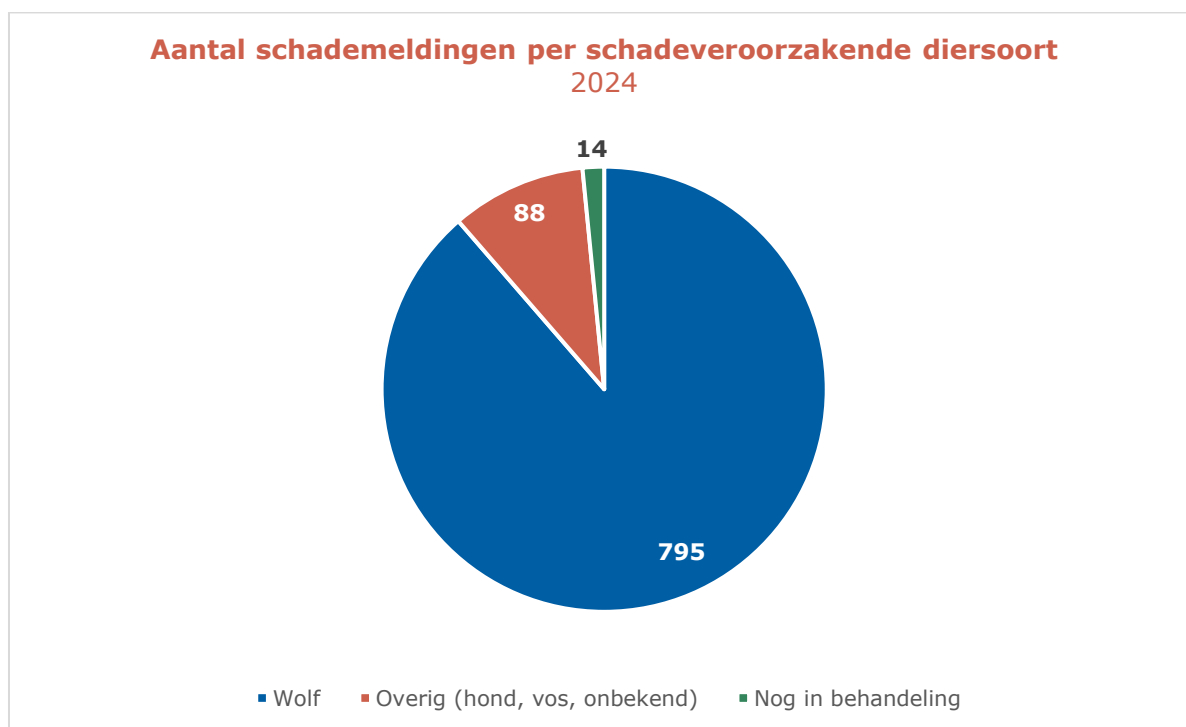

Figuur 10. Visuele weergave van de nakomelingen van de Noord-Veluwe-roedel van de afgelopen zes jaar: in Nederland gevestigde nakomelingen met een eigen roedel (lichtpaars) en hun nakomelingen (mosgroen; met cijfers wordt het minimale aantal nakomeling in de tweede generatie weergegeven), nakomelingen die in en rond het territorium van het ouderpaar verblijven (donkerrood), in Nederland zwervende nakomelingen (groen), nakomelingen die zijn uitgezworven naar het buitenland (geel), nakomelingen die dood zijn (grijs) en nakomelingen die al langere periode niet zijn aangetoond (lichtblauw).

Meldingen schadeafhandeling BIJ12

Meldingen vermoedelijke wolvenschade 2024

In 2024 heeft BIJ12 in totaal 917 meldingen ontvangen van vermoedelijke wolvenschade. Twintig meldingen zijn niet opgevolgd, bijvoorbeeld omdat bij de eerste beoordeling bleek dat de schade niet veroorzaakt was door wolf, de melding te oud was om op te volgen of omdat er geen sprake was van schade aan landbouwhuisdieren. Van de 897 opgevolgde meldingen werd bij 770 van deze meldingen wolf via DNA-analyse aangetoond. Tot nu toe is bij 25 meldingen later beoordeeld dat wolf niet uit te sluiten valt. Dit komt erop neer dat in 88,6% van alle opgevolgde meldingen wolf is aangetoond of niet uit te sluiten is. Van tot nu toe 88 meldingen is beoordeeld dat de schade niet door wolf komt. Er zijn 14 meldingen uit 2024 nog in behandeling. Deze verdeling is terug te vinden in Figuur 11. De meest recente schadecijfers staan in het [bronbestand op bij12.nl](https://bronbestand.opbij12.nl).

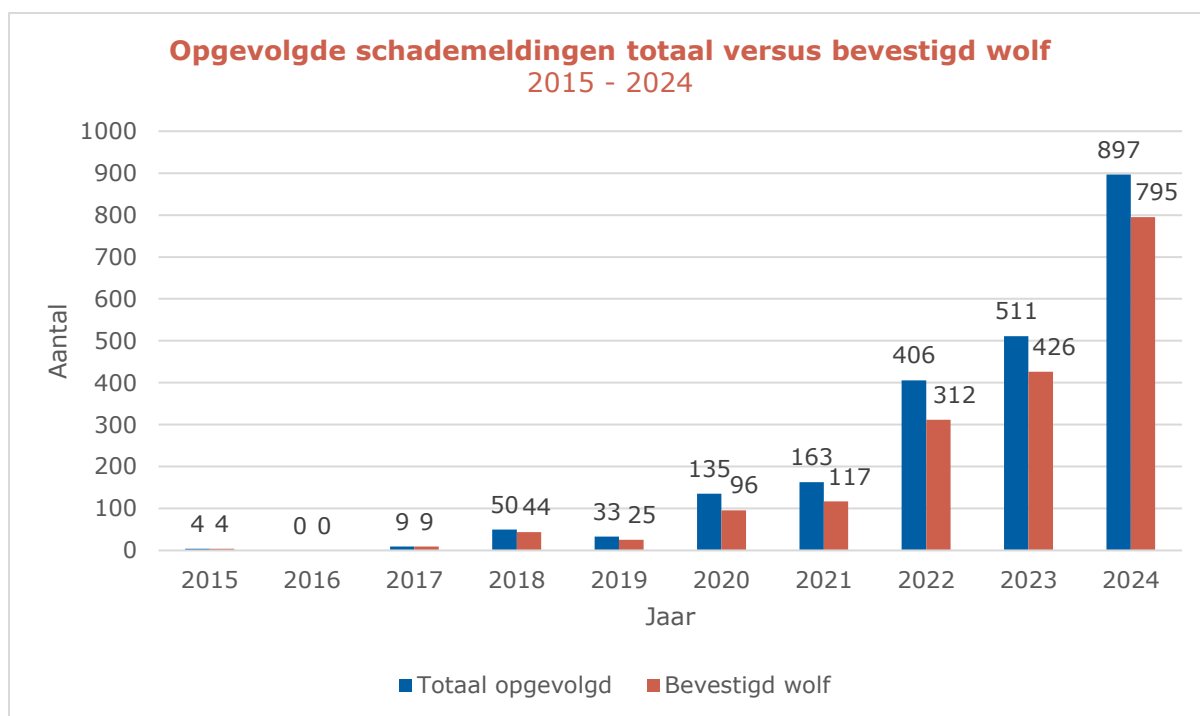

Figuur 11. Verdeling aantal schademeldingen per schadeveroorzakende diersoort voor het kalenderjaar 2024.

Meldingen vermoedelijke wolvenschade 2015 - 2024

In de periode van 2015 tot en met 2024 heeft BIJ12 in totaal 2.314 meldingen ontvangen van vermoedelijke wolvenschade. 106 van deze meldingen zijn niet verder opgevolgd en daarom niet meegenomen in het jaaroverzicht, 2.208 meldingen zijn wel opgevolgd.

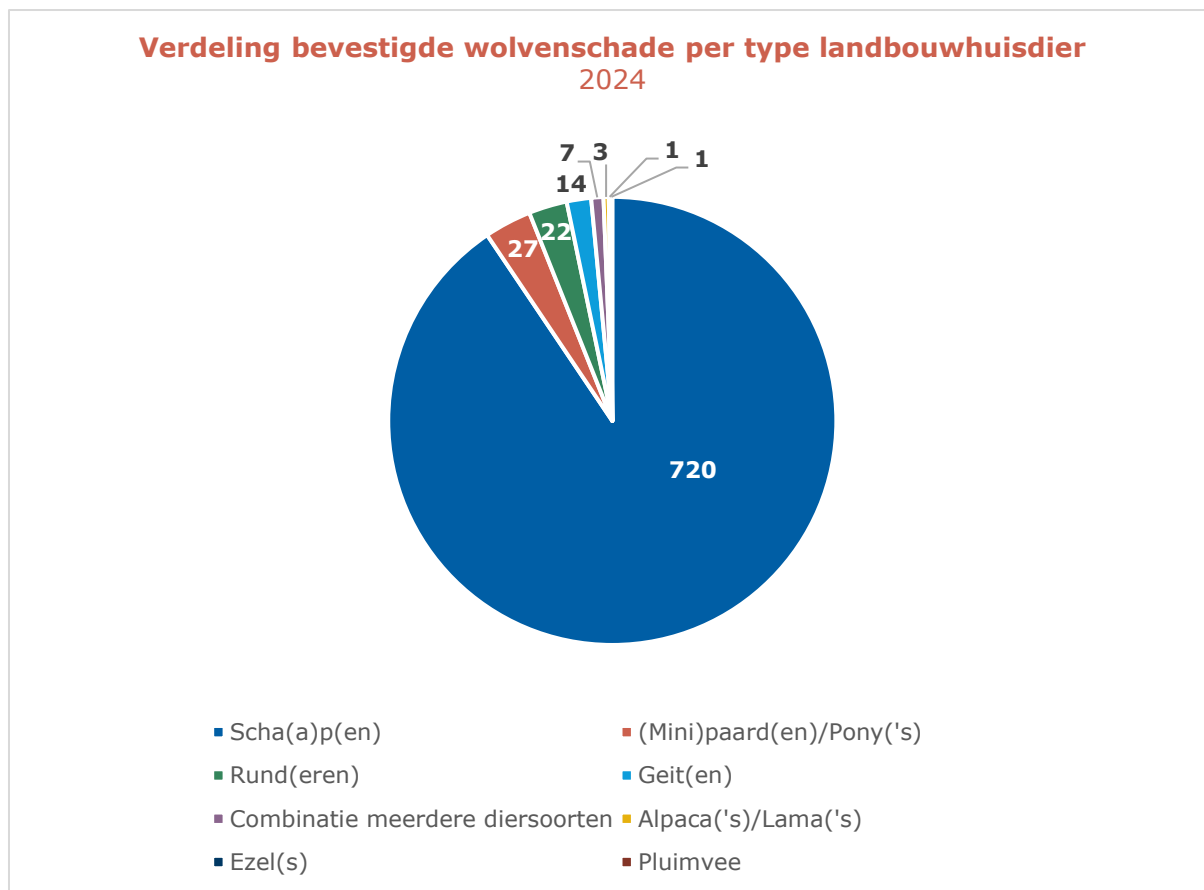
Van de opgevolgde meldingen bleek het in totaal bij 1.828 meldingen te gaan om wolvenschade, of was wolvenschade niet uit te sluiten. Dit komt neer op 82,8% van alle opgevolgde meldingen. In Figuur 12 is de ontwikkeling van de afgelopen kalenderjaren (2015-2024) te zien voor het totaal aan opgevolgde meldingen en de opgevolgde meldingen waarbij wolf is bevestigd.

Figuur 12. Ontwikkeling van het totaal aantal opgevolgde meldingen en de opgevolgde meldingen waarbij wolf is bevestigd voor de kalenderjaren 2015-2024.

Verdeling bevestigde wolvenschade per type landbouwhuisdier 2024

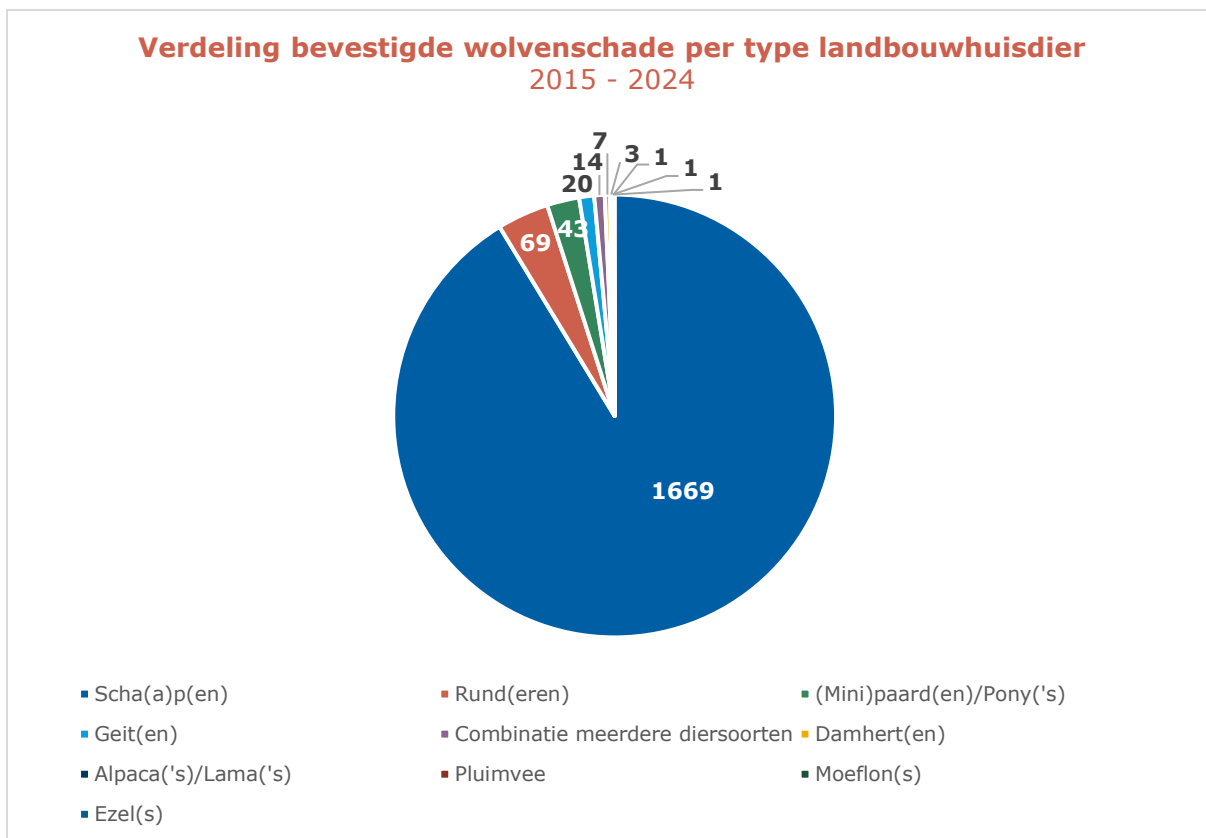
In kalenderjaar 2024 betrof het merendeel (90,6%) van de schademeldingen waarbij wolf bevestigd is dode en/of gewonde schapen. Daarnaast is er sprake van enkele andere gehouden landbouwhuisdieren als prooidiersoort (Figuur 13), zoals dode en/of gewonde alpaca's, lama's, geiten, (mini)paarden, pony's, pluimvee, runderen of een combinatie van schapen met een andere prooidiersoort, zoals geiten, minipaard en runderen.

Figuur 13. Verdeling bevestigde wolvenschade per type landbouwhuisdier in kalenderjaar 2024.

Verdeling bevestigde wolvenschade per type landbouwhuisdier periode 2015 - 2024

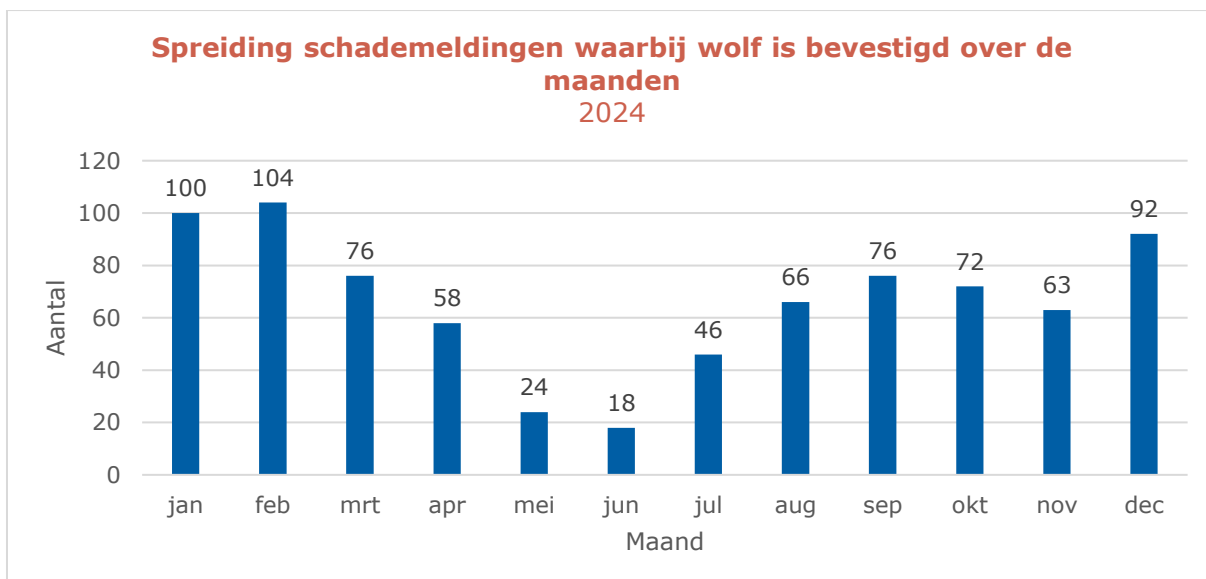
De verdeling bevestigde wolvenschade per type landbouwhuisdier voor de periode 2015-2024 laat een soortgelijk beeld zien als bij kalenderjaar 2024. Het overgrote deel (91,3%) betreft schapen. Op plek twee en drie staan runderen (3,8%) en (mini)paarden/pony's (2,4%). Ook geiten, alpaca's, lama's, damherten, ezels, moeflons en pluimvee komen voor. Tot slot waren er combinaties van meerdere diersoorten tijdens één melding, veelal schapen gecombineerd met een andere diersoort (Figuur 14).

Figuur 14. Verdeling bevestigde wolvenschade per type landbouwhuisdier over kalenderjaren 2015-2024.

Spreiding van meldingen per maand in kalenderjaar 2024

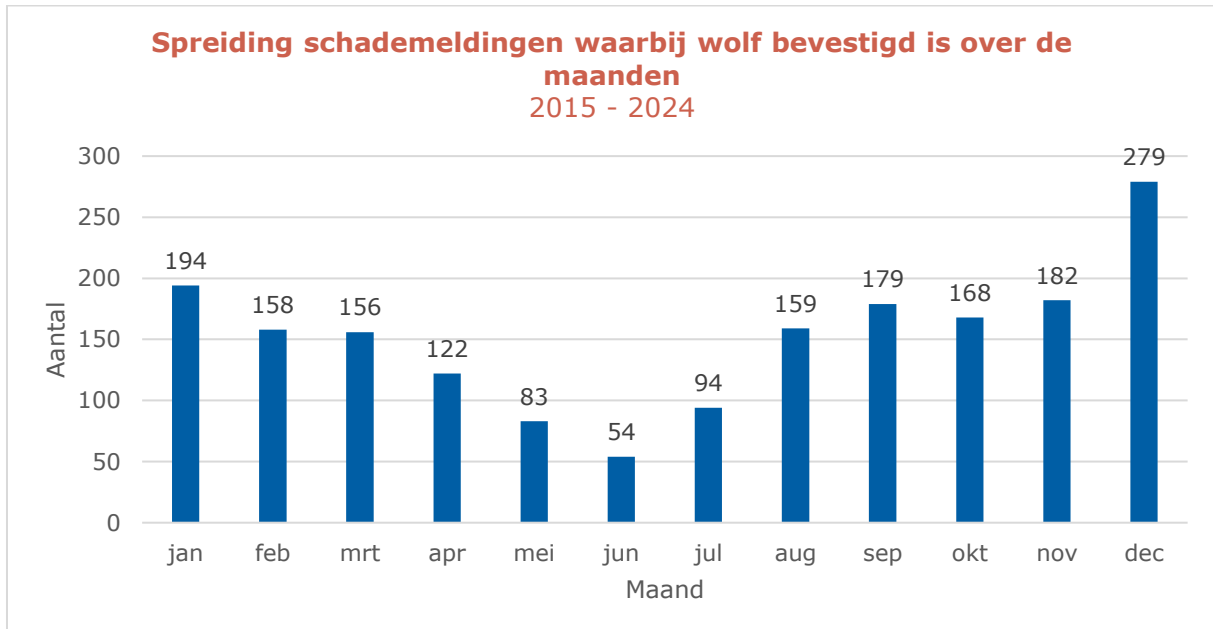
De meeste schademeldingen waarbij wolf is bevestigd (37,2%), vonden plaats in de wintermaanden (december, januari, februari). De minste meldingen waarbij wolf is bevestigd (16,4%), kwamen binnen in de zomer (juni, juli, augustus) (Figuur 15). De toename in aanvallen op landbouwhuisdieren in de nazomer kan verklaard worden uit het feit dat een roedel, door hun opgroeiende jongen, een grotere voedselbehoefte heeft. De jongen zijn in deze periode net zo groot als hun ouders, maar jagen nog niet echt mee.

Figuur 15. Spreiding van schademeldingen waarbij wolf is bevestigd over de maanden voor kalenderjaar 2024.

Spreiding van meldingen per maand voor de periode 2015 - 2024

Kijkend naar de bevestigde wolvenschademeldingen voor de periode 2015-2024 is een duidelijke piek te zien in de maand december. Juni is relatief gezien de maand met de minste wolvenschade. Dit komt overeen met de cijfers voor het kalenderjaar 2024, waarbij juni ook de maand met de minste wolvenschade is. Net als in kalenderjaar 2024 is voor de periode 2015-2024 een seizoensgebonden patroon te zien: de meeste meldingen (34,5%) vinden plaats in de winter (december, januari, februari) tegenover de minste (16,8%) in de zomer (juni, juli, augustus) (Figuur 16).

Figuur 16. Spreiding van schademeldingen waarbij wolf is bevestigd over de maanden voor de kalenderjaren 2015-2024.

Preventieve maatregelen

Preventieve maatregelen in kalenderjaar 2024

Van de 795 bevestigde wolvenschademeldingen uit 2024, was in minimaal 89,8% van de gevallen geen sprake van preventieve maatregelen zoals beschreven in de adviesnorm [Faunaschade PreventieKit Wolven \(FPK\)](#). Bij 3,0% van de meldingen was wel gepoogd preventieve maatregelen volgens de adviesnorm te nemen, maar zijn er gebreken geconstateerd. Voorbeelden van gebreken in het raster zijn een te grote afstand tussen de palen of een onderste draad die hoger hangt dan de voorgeschreven maximale hoogte van 20 centimeter. Bij 3,7% van de meldingen was sprake van preventieve maatregelen zonder dat een gebrek kon worden vastgesteld. In 3,5% van de gevallen is nog geen data over de preventieve maatregelen bekend bij BIJ12 (Tabel 2).

Tabel 2. Overzicht van aanwezigheid preventieve maatregelen bij bevestigde wolvenschademeldingen in kalenderjaar 2024.

Voldoen preventieve maatregelen aan adviesnorm?	Aantal 2024
Nee	714
Ja, maar	24
Ja	29
Nog niet bekend	28

Preventieve maatregelen in kalenderjaren medio maart 2022-2024

Dierhouders zijn zelf verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om hun landbouwhuisdieren te beschermen tegen onder andere predatoren. De aan- of afwezigheid van preventieve maatregelen wordt door BIJ12 niet meegewogen bij de uitbetaling van een tegemoetkoming. Desondanks worden tijdens de veldbezoeken gegevens verzameld over de aanwezigheid van preventieve maatregelen. Als er een raster aanwezig is, worden daarover gegevens genoteerd zoals type, aantal draden, hoogte van de draden en gemeten spanning.

Hierbij valt op te merken dat, zeker in de eerste jaren, deze gegevens niet uniform werden verzameld en genoteerd. Van maart 2015 tot en met oktober 2019 zijn geen gegevens bekend over preventieve maatregelen. Van november 2019 tot en met begin maart 2022 zijn de gegevens niet volledig en niet uniform genoteerd; hiermee is begonnen vanaf begin maart 2022.

In Tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de preventieve maatregelen van medio maart 2022 tot en met 2024. In de tabel zijn enkel gegevens weergegeven van de casussen waarbij de schadeveroorzakende diersoort wolf was. In 94,1% van de gevallen waren er geen preventieve maatregelen genomen zoals beschreven in de FPK. Bij 3,0% van de meldingen was wel geprobeerd preventieve maatregelen volgens de FPK neer te zetten, maar was er sprake van een gebrek. Bij 2,9% van de meldingen was sprake van preventieve maatregelen zonder dat een gebrek kon worden vastgesteld.

Tabel 3. Overzicht van de aanwezigheid van preventieve maatregelen bij bevestigde wolvenschademeldingen voor de periode van medio maart 2022 tot en met 2024. In de periode vóór medio maart 2022 zijn gegevens betreffende preventieve maatregelen niet of onvolledig geregistreerd.

Voldoen preventieve maatregelen aan adviesnorm?	Aantal medio maart 2022-2024
Nee	1349
Ja, maar	43
Ja	41